

В. П. Ємельянов

**АНТИТЕРОРИСТИЧНЕ
ЗАКОНОДАВСТВО:
поняття, система, шляхи
вдосконалення**

Монографія

Харків
«Право»
2016

УДК 343.326:340.13

ББК 67.308-32

Є60

Рецензенти:

В. С. Батиргарєєва – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник;

О. М. Литвинов – доктор юридичних наук, професор;

П. Л. Фріс – доктор юридичних наук, професор

Ємельянов В. П.

Є60 Антитерористичне законодавство: поняття, система, шляхи вдосконалення : монографія / В. П. Ємельянов. – Х. : Право, 2016. – 88 с.

ISBN 978-966-937-058-7

Монографія присвячена питанням протидії терористичним проявам правовими засобами. У виданні на підґрунті досягнень юридичної науки, аналізу чинного вітчизняного та зарубіжного законодавства і відповідних міжнародно-правових документів встановлюються недоліки й суперечливості антитерористичного законодавства України та пропонуються науково обґрунтовані шляхи його вдосконалення.

Для студентів, аспірантів, викладачів юридичних вищих навчальних закладів і факультетів та практичних працівників.

УДК 343.326:340.13

ББК 67.308-32

ISBN 978-966-937-058-7

© Ємельянов В. П., 2016

© Оформлення. Видавництво «Право», 2016

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЧИННОГО АНТИТЕРОРИСТИЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	6
Розділ 2 ТЕРОРИСТИЧНІ ЗЛОЧИНИ ТА СКЛАДИ ЗЛОЧИНІВ	36
Розділ 3 ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	50
Розділ 4 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	60
ВИСНОВКИ	73
Додаток	74

ВСТУП

У сучасний період необхідною умовою успішного функціонування України як нової європейської держави є входження її у міжнародне співтовариство, що тягне за собою появу нових соціально-економічних, політичних та юридичних зобов'язань. Одним із таких зобов'язань є створення належної законодавчої бази, спрямованої на протидію тероризму, оскільки сучасний тероризм – це складне, багатовимірне та багаторівневе явище реальної дійсності, протидія якому потребує, у свою чергу, чіткого та несуперечливого антитерористичного законодавства. Це, безумовно, викликає необхідність відповідних наукових досліджень, спрямованих на удосконалення правових заходів протидії терористичним проявам, особливо кримінально-правових заходів, оскільки у прийнятих останнім часом міжнародних конвенціях, спрямованих на протидію тероризму, проявляється чітка тенденція до розширення кола діянь, які рекомендується піддати криміналізації у національних законодавствах. Особливо примітними є Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом від 27 січня 1977 року, Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників від 17 грудня 1979 року, Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 року, Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005 року, Додатковий протокол до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, підписаний Україною 28 жовтня 2015 року. У зв'язку з цим у сфері правового забезпечення протидії тероризму в Україні зроблено чимало. Так, у Кримінальному кодексі України, прийнятому 5 квітня 2001 року, у ст. 258 встановлена відповідальність за вчинення терористичного акту, а Законом України від 20 березня 2003 року № 638-IV «Про боротьбу з тероризмом» передбачені основні організаційно-правові засоби протидії терористичним проявам.

Після ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму були прийняті закони України від 21 вересня 2006 року № 170-V та від

18 травня 2010 року № 2258-VI, якими було доповнено Кримінальний кодекс України статтями 258¹–258⁵, що передбачають відповідальність за втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258¹ КК), публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258² КК), створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258³ КК), сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258⁴ КК), фінансування тероризму (ст. 258⁵ КК). Водночас досконале ознайомлення з цими законодавчими новелами та аналіз публікацій, в яких започатковане розв’язання даної проблеми, свідчать про те, що ці новели не відповідають повною мірою міжнародно-правовим документам, більш того, вони не тільки не усувають ті недоліки, які існували раніше в антитерористичному законодавстві, а й породили нові неузгодженості та протиріччя зазначених норм як між собою, так і з іншими кримінально-правовими нормами, а також із відповідними нормами, що містяться в Законі України «Про боротьбу з тероризмом» та інших законах України, які тією чи іншою мірою спрямовані на припинення терористичних проявів чи/та запобігання ним. У свою чергу, і деякі положення Закону України «Про боротьбу з тероризмом» не відповідають чи основоположним канонам кримінального закону, чи тим положенням, які містяться в інших законодавчих актах, що передбачають відповідні норми про організаційно-правові, режимні, оперативно-розшукові, інженерно-технічні заходи забезпечення протидії терористичним загрозам. Тому особливої актуальності набувають дослідження, спрямовані на вдосконалення антитерористичного законодавства України.

Саме встановленню суперечливих положень в антитерористичному законодавстві та пошуку шляхів їх усунення й присвячена ця монографія.

Використане в ході проведення дослідження антитерористичне законодавство України та інших країн станом на 15 серпня 2016 року.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЧИННОГО АНТИТЕРОРИСТИЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Відомо, що тероризм є складним, багатовимірним та багаторівневим негативним явищем реальної дійсності, що спричиняє шкоду у різноманітних сферах життєдіяльності людей та потребує застосування комплексу заходів щодо його виявлення, припинення, відшкодування наслідків терористичних посягань та запобігання терористичним загрозам. Тому завданням України як правової держави є створення ефективних правових основ протидії тероризму, що сприятиме забезпеченню реалізації основних прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією України, у ст. 3 якої вказується, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави¹.

Оскільки терористичні прояви посягають на різноманітні сфери життєдіяльності людей, то й протидія їм повинна здійснюватися у різних сферах функціонування людини, суспільства і держави на основі комплексного антитерористичного законодавства, що забезпечує застосування системи правових, організаційних, оперативно-розшукових, режимних, інженерно-технічних та інших заходів, передбачених у нормах конституційного, адміністративного, адміністративного процесуального, кримінального, кримінального процесуального, цивільного, цивільного процесуального, міжнародного та інших галузей права, які містяться у відповідних законах та інших нормативно-правових актах.

Для побудови системи антитерористичного законодавства України основоположне значення мають перш за все Конституція України та Закон України «Про основи національної безпеки України», який

¹ Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз у всіх сферах життєдіяльності¹. При цьому у ст. 7 цього Закону серед основних реальних та потенційних загроз національним інтересам і національній безпеці України вказуються такі, як: злочинна діяльність проти миру та безпеки людства, насамперед поширення міжнародного тероризму; загроза використання з терористичною метою ядерних та інших об'єктів на території України; небезпека техногенного, у тому числі ядерного та біологічного тероризму; комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм. Відповідно серед основних напрямів державної політики з питань національної безпеки у ст. 8 цього Закону передбачаються: участь України у заходах щодо боротьби з міжнародними організованими злочинними угрупованнями та міжнародним тероризмом, протидія поширенню ядерної та іншої зброї масового ураження і засобів її доставки; участь України в міжнародному співробітництві у сфері боротьби з міжнародною злочинністю, тероризмом, наркобізнесом, нелегальною міграцією.

У зв'язку з цим основоположне та методологічне значення для побудови антитерористичного законодавства України мають також відповідні міжнародні договори, оскільки згідно зі ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. І певне підсумкове значення для створення антитерористичного законодавства України тут мають такі міжнародно-правові документи, як Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом, підписана у Страсбурзі 27 січня 1977 року і ратифікована Україною 17 січня 2002 року², а також Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму, підписана у Варшаві 16 травня 2005 року і ратифікована Україною 31 липня 2006 року³. Остання Конвенція

¹ Про основи національної безпеки України [Електронний ресурс] : Закон України від 19 черв. 2003 р. №964-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

² Про ратифікацію Європейської конвенції про боротьбу з тероризмом [Електронний ресурс] : Закон України від 17 січ. 2002 р. №2990-III. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

³ Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму [Електронний ресурс] : Закон України від 31 лип. 2006 р. №54-V. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

у порівнянні з попередньою вдосконалила зміст поняття «терористичний злочин» та запропонувала здійснити подальшу криміналізацію певних терористичних діянь.

Зокрема, у ст. 1 Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму вказується, що для цілей цієї Конвенції термін «терористичний злочин» означає будь-який із злочинів, викладених і визначених в одному з договорів, перелік яких наведено в Додатку¹. Цей Додаток до Конвенції містить такий перелік міжнародних договорів:

1. Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден, підписана в Гаазі 16 грудня 1970 року.

2. Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації, укладена в Монреалі 23 вересня 1971 року.

3. Конвенція про запобігання злочинам проти осіб, які користуються міжнародним захистом, зокрема дипломатичних агентів, та покарання за такі злочини, прийнята в Нью-Йорку 14 грудня 1973 року.

4. Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників, прийнята в Нью-Йорку 17 грудня 1979 року.

5. Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу, прийнята у Відні 3 березня 1980 року.

6. Протокол про боротьбу з незаконними актами насильства в аеропортах, які обслуговують міжнародну цивільну авіацію, укладений у Монреалі 24 лютого 1988 року.

7. Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства, укладена в Римі 10 березня 1988 року.

8. Протокол про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки стаціонарних платформ, розташованих на континентальному шельфі, укладений у Римі 10 березня 1988 року.

9. Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом, прийнята в Нью-Йорку 15 грудня 1997 року.

10. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму, прийнята в Нью-Йорку 9 грудня 1999 року.

Відповідно до зазначених міжнародних договорів в Україні було прийнято низку законодавчих та інших нормативно-правових актів,

¹ Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16 трав. 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

які або безпосередньо спрямовані на протидію тероризму, або містять окремі норми такого змісту, до яких перш за все слід віднести наступні: Закон України «Про боротьбу з тероризмом»¹, Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»², Закон України «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання»³, Положення про порядок розміщення дипломатичних представництв, консульських установ, представництв міжнародних та іноземних організацій в Україні⁴, а також ті законодавчі джерела, які регулюють діяльність суб'єктів боротьби з тероризмом, визначених у ст. 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом».

Зокрема, ст. 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» містить наступні положення:

«Стаття 4. Суб'єкти боротьби з тероризмом»

Організація боротьби з тероризмом в Україні та забезпечення її необхідними силами, засобами і ресурсами здійснюється Кабінетом Міністрів України у межах його компетенції.

Центральні органи виконавчої влади беруть участь у боротьбі з тероризмом у межах своєї компетенції, визначеної законами та виданими на їх основі іншими нормативно-правовими актами.

Суб'єктами, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом в межах своєї компетенції, є:

Служба безпеки України, яка є головним органом у загальнодержавній системі боротьби з терористичною діяльністю;

¹ Про боротьбу з тероризмом [Електронний ресурс] : Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

² Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [Електронний ресурс] : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1702-VII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

³ Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання [Електронний ресурс] : Закон України від 19 жовт. 2000 р. № 2064-III. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

⁴ Положення про порядок розміщення дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних та іноземних організацій в Україні [Електронний ресурс] : затв. постановою Каб. Міністрів України від 27 лют. 1995 р. № 146. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Міністерство внутрішніх справ України;

Національна поліція;

Міністерство оборони України;

центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері цивільного захисту;

центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону;

центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань;

Управління державної охорони України;

центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи.

До участі у здійсненні заходів, пов'язаних з попередженням, виявленням і припиненням терористичної діяльності, залучаються у разі необхідності також:

центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

Служба зовнішньої розвідки України;

Міністерство закордонних справ України;

Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України;

центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері охорони здоров'я;

центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику в електроенергетичному, вугільно-промисловому та нафто-газовому комплексах;

центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері управління об'єктами державної власності;

центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сферах транспорту;

центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну фінансову політику;

центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища;

центральної органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну аграрну політику.

У разі реорганізації або перейменування центральних органів виконавчої влади, перелічених у цій статті, їхні функції у сфері боротьби з тероризмом можуть переходити до їх правонаступників, якщо це передбачено відповідними актами Президента України.

До участі в антитерористичних операціях за рішенням керівництва антитерористичної операції можуть бути залучені з дотриманням вимог цього Закону й інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від підпорядкованості і форми власності, їх посадові особи, а також громадяни за їх згодою.

Координацію діяльності суб'єктів, які залучаються до боротьби з тероризмом, здійснює Антитерористичний центр при Службі безпеки України»¹.

Отже, участь у боротьбі з тероризмом беруть багато центральних органів виконавчої влади, які здійснюють це в межах своєї компетенції, визначеної відповідними законами та іншими нормативно-правовими актами.

Організацію боротьби з тероризмом та забезпечення її необхідними силами, засобами та ресурсами здійснює Кабінет Міністрів України (Уряд України), компетенція якого визначена у статтях 113–117 Конституції України та Законом України «Про Кабінет Міністрів України»².

Серед суб'єктів боротьби з тероризмом, які безпосередньо це здійснюють, головним органом у загальнодержавній системі протидії терористичній діяльності є Служба безпеки України, компетенція якої визначена у Законі України «Про Службу безпеки України»³.

Відповідно до ст. 1 цього Закону Служба безпеки України – державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України.

¹ Про боротьбу з тероризмом [Електронний ресурс] : Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

² Про Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс] : Закон України від 27 лют. 2014 р. № 794-VII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

³ Про службу безпеки України [Електронний ресурс] : Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-XII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

У ст. 2 Закону наступним чином визначаються завдання Служби безпеки України:

«На Службу безпеки України покладається в межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці.

До завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України».

Тобто крім завдання боротьби з тероризмом, на Службу безпеки України покладено багато інших завдань, виконання яких спрямоване на забезпечення державної безпеки України і в той же час певним чином сприяє вдосконаленню протидії тероризму. Тому серед передбачених у ст. 24 Закону України «Про Службу безпеки України» обов'язків, слід вказати на ті пункти статті, виконання яких тим чи іншим чином безпосередньо пов'язано з протидією тероризму, а саме:

«Стаття 24. Обов'язки Служби безпеки України

Служба безпеки України відповідно до своїх завдань зобов'язана:

1) здійснювати інформаційно-аналітичну роботу в інтересах ефективного проведення органами державної влади та управління України внутрішньої і зовнішньої діяльності, вирішення проблем оборони, соціально-економічного будівництва, науково-технічного прогресу, екології та інших питань, пов'язаних з національною безпекою України;

2) здійснювати заходи контррозвідувального забезпечення дипломатичних представництв, консульських та інших державних установ, а також заходи, пов'язані з охороною державних інтересів у сфері зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності, безпекою громадян України за кордоном;

3) виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, проводити їх досудове розслідування, розшук осіб, які переховуються у зв'язку із вчиненням зазначених кримінальних правопорушень;

<...>

12) надавати наявними силами і засобами, у тому числі і технічними, допомогу органам Національної поліції, іншим правоохоронним органам у боротьбі із вчиненням кримінальних правопорушень;

13) брати участь у розробці заходів і вирішенні питань, що стосуються в'їзду в Україну, та виїзду за кордон, перебування на її території іноземців та осіб без громадянства, прикордонного режиму і митних правил, приймати рішення про заборону в'їзду в Україну іноземцю або особі без громадянства, про скорочення строку тимчасового перебування іноземця та особи без громадянства на території України, про примусове повернення іноземця або особи без громадянства в країну походження або третю країну;

<...>

15) проводити наукові дослідження і дослідно-конструкторські роботи, впроваджувати їх результати в практику діяльності Служби безпеки України;

<...>

17) брати участь у розробленні та здійсненні заходів щодо фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, а також у проведенні спеціальної перевірки щодо допуску до особливих робіт».

З метою забезпечення виконання покладених на Службу безпеки України у ст. 24 Закону обов'язків у ст. 25 Закону передбачаються відповідні права цієї служби. При цьому у ч. 1 ст. 25 передбачаються права стосовно всіх випадків виконання службових обов'язків, а у ч. 2 ст. 25 Закону – стосовно проведення заходів щодо боротьби з тероризмом і фінансуванням терористичної діяльності.

Отже, згідно з ч. 1 ст. 25 Закону до загальних прав забезпечення діяльності щодо протидії тероризму слід віднести ті, що перелічені у пп. 1, 2, 4¹ та 8 ч. 1 ст. 25, а саме:

1) вимагати від громадян та посадових осіб припинення правопорушень і дій, що перешкоджають здійсненню повноважень Служби безпеки України, перевіряти у зв'язку з цим документи, які посвідчують їх особу, а також проводити огляд осіб, їх речей і транспортних засобів, якщо є загроза втечі або знищення чи приховування речових доказів злочинної діяльності;

2) подавати органам державної влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям усіх форм влас-

ності обов'язкові для розгляду пропозиції з питань національної безпеки, у тому числі із забезпечення охорони державної таємниці;

4¹⁾ складати протоколи про адміністративні правопорушення, віднесені законом до компетенції Служби безпеки України, проводити особистий огляд, огляд речей і документів, застосовувати інші передбачені законом заходи забезпечення провадження про адміністративні правопорушення;

8) проводити гласні і негласні оперативні заходи у порядку, визначеному Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Що стосується ч. 2 ст. 25 Закону України «Про Службу безпеки України», то вона має такий зміст:

«У разі проведення заходів щодо боротьби з тероризмом і фінансуванням терористичної діяльності Служба безпеки України, її органи і співробітники мають також право:

1) одержувати в установленому законом порядку на письмову вимогу керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України від органів доходів і зборів, фінансових та інших установ, підприємств, організацій (незалежно від форм власності) інформацію і документи про операції, стан рахунків і руху коштів на них за конкретний проміжок часу (з розшифруванням сум, дати призначення та контрагента платежу), вклади, внутрішньо- та зовнішньоекономічні угоди, а також завірені копії документів, на підставі яких було відкрито рахунок юридичної або фізичної особи. Отримання від банків відомості, яка містить банківську таємницю, здійснюється у порядку та обсязі, встановленому Законом України «Про банки і банківську діяльність». Документи та інформація повинні бути подані негайно, а якщо це неможливо – не пізніше як протягом 10 діб;

2) залучати у встановленому законодавством порядку до проведення перевірок, ревізій та експертиз кваліфікованих спеціалістів установ, організацій, контрольних і фінансових органів;

3) одержувати в установленому законодавством порядку за письмовими запитами керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України інформацію з автоматизованих інформаційних і довідкових систем і банків даних, створюваних Верховним Судом України, Генеральною прокуратурою України, Національним банком України, Антимонопольним комітетом України, Фондом державного майна України, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування України;

4) подавати за матеріалами оперативно-розшукової діяльності до суду заяви про скасування реєстрації і припинення діяльності суб'єктів підприємництва, а також при наявності підстав, передбачених законом, подавати до суду позови про визнання недійсними угод у порядку, встановленому законодавством України;

5) входити за письмовим розпорядженням керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України за службовим посвідченням на територію, у приміщення, склади та сховища підприємств, організацій та установ (крім іноземних дипломатичних представництв) незалежно від форм власності, на пункти пропуску через державний кордон та митниць, а також у виробничі приміщення громадян, які займаються підприємницькою діяльністю;

6) за постановою слідчого та з санкції відповідного прокурора по нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, а у невідкладних випадках – з наступним повідомленням прокурора протягом доби в разі загрози знищення, приховування або втрати предметів чи документів, які можуть бути використані в розкритті та розслідуванні злочинної діяльності, на строк до 10 діб опечатувати архіви, каси, приміщення (за винятком жилих) чи інші сховища, брати їх під охорону, а також вилучати предмети і документи в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України;

7) ініціювати згідно із законом питання накладення на невизначений строк арешту на активи, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, зняття арешту з таких активів та надання доступу до них за зверненням особи, яка може документально підтвердити потреби в покритті основних та надзвичайних витрат».

Наступним суб'єктом антитерористичної діяльності відповідно до ст. 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» є Міністерство внутрішніх справ України (МВС України). Цей центральний орган виконавчої влади діє на підставі затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Положення про Міністерство внутрішніх справ України»¹.

¹ Положення про Міністерство внутрішніх справ України [Електронний ресурс] : затв. постановою Каб. Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. №878. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Відповідно до п. 3 цього Положення основними завданнями МВС є забезпечення формування державної політики у сферах:

1) охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг;

2) захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

3) цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, інженерної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

4) міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

У п. 4 Положення визначені основні функції (обов'язки) МВС, з яких у світлі розглядуваної проблематики слід особливу увагу звернути на такі, що згадуються у підпунктах 1, 2, 6, 16, 29, а саме:

1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо його вдосконалення та в установленому порядку вносить їх на розгляд Кабінету Міністрів України;

2) розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів з питань, що належать до його компетенції;

6) забезпечує міжнародне співробітництво, бере участь у розробленні проектів та укладенні міжнародних договорів України з питань, що належать до його компетенції, забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, виконання укладених міжнародних договорів України;

16) організує і забезпечує виявлення та знешкодження вибухонебезпечних предметів, пристроїв, що використовуються в терористичних цілях;

29) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, ефективне виконання сил і засобів Національної гвардії під час проведення антитерористичних операцій.

Отже, діяльністю Міністерства внутрішніх справ України охоплюється діяльність Національної поліції, Національної гвардії, централь-

Розділ 1. Загальна характеристика чинного антитерористичного законодавства...

них органів виконавчої влади, що здійснюють формування та реалізують державну політику у сфері цивільного захисту, центрального органу державної влади, що реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції.

У зв'язку з цим є незрозумілою та обставина, що у ст. 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» як суб'єкти, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом, не вказані Національна гвардія і центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції, діяльність яких також пов'язана з протидією тероризму.

Діяльність Національної гвардії визначена Законом України «Про Національну гвардію України»¹. Відповідно до ст. 1 Закону Національна гвардія України є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій.

Звертаючи увагу на основні функції Національної гвардії, вказані у ст. 2 Закону, слід особливо зазначити про такі:

- 1) захист конституційного ладу України, цілісності її території від спроб зміни їх насильницьким шляхом;
- 2) охорона громадського порядку, забезпечення захисту та охорони життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян;
- 3) участь у забезпеченні громадської безпеки та охорони громадського порядку під час проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів, що створюють небезпеку для життя та здоров'я громадян;
- 4) забезпечення охорони органів державної влади, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, участь у здійсненні

¹ Про Національну гвардію України [Електронний ресурс] : Закон України від 13 берез. 2014 р. №876-VII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

заходів державної охорони органів державної влади та посадових осіб;

5) охорона ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

6) охорона спеціальних вантажів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

7) охорона дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних організацій в Україні;

8) охорона центральних баз матеріально-технічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України;

9) участь у здійсненні заходів, пов'язаних з припиненням збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні, а також заходів щодо недопущення масового переходу державного кордону з території суміжних держав;

10) участь у спеціальних операціях із знешкодження озброєних злочинців, припинення діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій на території України, а також заходах, пов'язаних з припиненням терористичної діяльності;

11) участь у припиненні масових заворушень;

12) участь у відновленні правопорядку у разі виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, розблокуванні або припиненні протиправних дій у разі захоплення важливих державних об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

19) участь у припиненні групових протиправних дій осіб, узятих під варту, засуджених, а також ліквідації наслідків таких дій в установах попереднього ув'язнення, виконання покарань.

Центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції, є Державна міграційна служба України, яка виконує свої завдання та функції згідно з затвердженням Кабінетом Міністрів України відповідним Положенням про таку службу¹. Згідно зі ст. 1 По-

¹ Положення про Державну міграційну службу України [Електронний ресурс] : затв. постановою Каб. Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 360. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

ложення про Державну міграційну службу України цей орган (ДМС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ, і який реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів. Тому належна діяльність міграційної служби є важливим фактором протидії тероризму, і це особливо примітне у світлі сучасних міграційних подій в Європі.

У своїй діяльності Державна міграційна служба України керується законами України «Про громадянство України»¹, «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України»², «Про імміграцію»³.

З діяльністю Державної міграційної служби тісно пов'язана діяльність Державної прикордонної служби України, яка керується у своїй діяльності Законом України «Про Державну прикордонну службу України», у ст. 2 якого серед основних функцій прикордонної служби згадується й про такі:

ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону України згідно із законами України «Про розвідувальні органи України» та «Про оперативно-розшукову діяльність»;

участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів;

участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, а також припинення діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій, що порушили порядок перетинання державного кордону України⁴.

¹ Про громадянство України [Електронний ресурс] : Закон України від 18 січ. 2001 р. № 2235-III. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

² Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України [Електронний ресурс] : Закон України від 21 січ. 1994 р. № 3857-XII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

³ Про імміграцію [Електронний ресурс] : Закон України від 7 черв. 2001 р. № 2491-III. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

⁴ Про державну прикордонну службу України [Електронний ресурс] : Закон України від 3 квіт. 2003 р. № 661-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Безпосереднє керівництво прикордонною службою здійснює Адміністрація Державної прикордонної служби України (Адміністрація Держприкордонслужби), яка згідно з п. 1 затвердженого про неї постановою Кабінету Міністрів України відповідного Положення¹ є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морський) зоні.

Суттєве значення у протидії тероризму має також відповідна діяльність Національної поліції. Повноваження Національної поліції як суб'єкта, що безпосередньо здійснює боротьбу з тероризмом, стисло визначені у ч. 2 ст. 5 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» таким чином: «Міністерство внутрішніх справ України спільно з Національною поліцією організує боротьбу з тероризмом шляхом запобігання, виявлення та припинення злочинів, вчинених з терористичною метою, розслідування яких віднесено законодавством України до компетенції Національної поліції; надає Антитерористичному центру при Службі безпеки України необхідні сили і засоби; забезпечує їх ефективне використання під час проведення антитерористичних операцій».²

Докладним чином завдання та повноваження Національної поліції України визначені в Законі України «Про Національну поліцію»³, у ст. 1 якого проголошується, що Національна поліція України (далі – поліція) – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а у ст. 23 визначені основні повноваження поліції, серед яких як такі, що безпосередньо сприяють протидії тероризму, можна зазначити ті передбачені у відповідних пунктах статті повноваження, коли поліція:

¹ Положення про Адміністрацію Державної прикордонної служби України [Електронний ресурс] : затв. постановою Каб. Міністрів України від 16 жовт. 2014 р. № 533. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

² Про боротьбу з тероризмом [Електронний ресурс] : Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

³ Про Національну поліцію [Електронний ресурс] : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

1) здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень;

2) виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

3) вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень, припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення;

4) вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;

5) здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;

6) здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності;

7) розшукує осіб, які перебувають від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом;

8) у випадках, визначених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймає рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечує їх виконання;

9) доставляє у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення;

10) вживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях;

<...>

21) здійснює контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ;

22) здійснює у визначеному законом порядку приймання, зберігання та знищення вилученої, добровільно зданої або знайденої вогнепальної, газової, холодної та іншої зброї, боєприпасів, набоїв,

вибухових речовин та пристроїв, наркотичних засобів та психотропних речовин;

23) здійснює контроль у межах своєї компетенції, визначеної законом, за дотриманням вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіоактивного забруднення;

24) сприяє забезпеченню відповідно до закону правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості;

25) виконує у межах компетенції запити органів правопорядку (правоохоронних органів) інших держав або міжнародних організацій поліції відповідно до закону та міжнародних договорів України;

26) здійснює оперативно-розшукову діяльність відповідно до закону.

Центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері цивільного захисту згідно з ч. 4 ст. 5 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», здійснюють заходи щодо захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з технологічними терористичними проявами та іншими видами терористичної діяльності¹. Система суб'єктів забезпечення цивільного захисту, їх завдання та повноваження передбачені у статтях 6–29 Кодексу цивільного захисту України².

У сучасних умовах суттєве значення у протидії тероризму має діяльність Збройних Сил України, завдання, функції та повноваження яких, у тому числі у сфері протидії тероризму, визначені Законом України «Про Збройні Сили України»³. У ст. 1 Закону визначені основні функції ЗСУ, які в редакції Закону України від 7 липня 2016 року № 1437-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо Сил спеціальних операцій Збройних Сил України»⁴ мають такий зміст:

¹ Про боротьбу з тероризмом [Електронний ресурс] : Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

² Кодекс цивільного захисту України [Електронний ресурс] : Закон України від 2 жовт. 2012 р. № 5403-VI. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

³ Про Збройні Сили України [Електронний ресурс] : Закон України від 6 груд. 1991 р. № 1934-XII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

⁴ Про внесення змін до деяких законів України щодо Сил спеціальних операцій Збройних Сил України [Електронний ресурс] : Закон України від 7 лип. 2016 р. № 1437-VIII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

«Збройні Сили України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом.

З'єднання, військові частини і підрозділи Збройних Сил України відповідно до закону можуть залучатися до здійснення заходів правового режиму воєнного і надзвичайного стану, організації та підтримання дій руху опору, проведення військових інформаційно-психологічних операцій, боротьби з тероризмом і піратством, заходів щодо здійснення захисту життя, здоров'я громадян та об'єктів (майна) державної власності за межами України, забезпечення їх безпеки та евакуації (повернення), посилення охорони державного кордону, захисту суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та на континентальному шельфі та їх правового оформлення, забезпечення безпеки національного морського судноплавства України у відкритому морі чи у будь-якому місці поза межами юрисдикції будь-якої держави, заходів щодо запобігання розповсюдженню зброї масового ураження, протидії незаконним перевезенням зброї і наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів у відкритому морі, ліквідації надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, надання військової допомоги іншим державам, а також брати участь у міжнародному військовому співробітництві, міжнародних антитерористичних, антипіратських та інших міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки на підставі міжнародних договорів України та в порядку і на умовах, визначених законодавством України.

Органи військового управління розвідки та військові частини розвідки Збройних Сил України, Сили спеціальних операцій Збройних Сил України відповідно до закону можуть залучатися до заходів добування розвідувальної інформації з метою підготовки держави до оборони, підготовки та проведення спеціальних операцій та/або спеціальних дій, забезпечення готовності Збройних Сил України до оборони держави. Сили спеціальних операцій Збройних Сил України забезпечують спеціальну розвідку».

Крім того, ст. 1¹ Закону України «Про Збройні Сили України» надає право з'єднанням, військовим частинам і підрозділам ЗСУ за-

стосовувати зброю та бойову техніку в мирний час для: забезпечення виконання завдань під час їх застосування в районі проведення анти-терористичної операції; забезпечення захисту від терористичних посягань об'єктів та майна Збройних Сил України, зброї масового ураження, ракетної і стрілецької зброї, боєприпасів, вибухових та отруйних речовин, що перебувають у військових частинах або зберігаються у визначених місцях; забезпечення під час проведення анти-терористичної операції виконання завдань щодо припинення діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій, участі у затриманні осіб, а також для знищення осіб у випадках, коли їх дії реально загрожують життю та здоров'ю заручників, учасників антитерористичної операції або інших осіб.

Отже, у світлі останніх нововведень у чинне законодавство України вважається за доцільне перелік суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом, встановлений у ч. 3 ст. 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», доповнити таким суб'єктом антитерористичної діяльності, як Сили спеціальних операцій Збройних Сил України, тим більше, що ч. 3 ст. 5 цього Закону, в якій передбачаються повноваження таких суб'єктів, про Сили спеціальних операцій вже згадується.

До суб'єктів, що безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом, законом віднесений також центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань. Таким органом згідно з п. 1 затвердженого Кабінетом Міністрів України відповідного Положення є Державна пенітенціарна служба України (ДПтС), яка на підставі підп. 20 п. 5 цього Положення поряд з іншими функціями виконує й таку, як «взаємодіє з Антитерористичним центром при Службі безпеки України у питаннях боротьби з тероризмом та здійснює заходи щодо запобігання та припинення злочинів терористичної спрямованості на об'єктах органів та установ»¹.

Як наступний суб'єкт протидії тероризму у ч. 3 ст. 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» вказується Управління дер-

¹ Положення про Державну пенітенціарну службу України [Електронний ресурс] : затв. постановою Каб. Міністрів України від 2 лип. 2014 р. № 225. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

жавної охорони України. Діяльність цього Управління здійснюється на підставі Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»¹. Відповідно до ст. 1 цього Закону державна охорона органів державної влади України та посадових осіб (далі – державна охорона) – це система організаційно-правових, режимних, оперативно-розшукових, інженерно-технічних та інших заходів, які здійснюються уповноваженими державними органами з метою забезпечення нормального функціонування органів державної влади України, безпеки посадових осіб та об'єктів, визначених цим Законом. Зокрема, згідно зі ст. 4 цього Закону державна охорона здійснюється щодо таких органів державної влади, як Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, Верховний Суд України, згідно зі ст. 5 здійснюється забезпечення безпеки Президента України, у ст. 6 йдеться про забезпечення безпеки Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, Голови Конституційного Суду України, Голови Верховного Суду України, Першого заступника Голови Верховної Ради України, Першого віце-прем'єр-міністра України, Міністра закордонних справ України, Генерального прокурора України, а у ст. 7 – про забезпечення безпеки глав іноземних держав, парламентів, урядів і членів їх сімей, керівників міжнародних організацій, які прибувають в Україну або перебувають на її території. Крім того, у ст. 9 цього Закону вказується, що державна охорона здійснюється також щодо будинків, де працює Верховна Рада України, Президент України, Конституційний Суд України, Верховний Суд України, споруд і спеціальних транспортних засобів, що перебувають в їх користуванні, інших місць постійного і тимчасового перебування осіб, які охороняються відповідно до цього Закону, важливих державних об'єктів та прилеглих до них територій і акваторій, визначених Президентом України. У ст. 10 Закону визначаються органи, які здійснюють державну охорону. У ч. 1 ст. 10 вказується, що державна охорона здійснюється Управлінням державної охорони України, а у ч. 2 ст. 10 пояснюється, що Національна поліція, спеціально уповноважений орган державної влади у справах охорони державного кордону України, інші центральні

¹ Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб [Електронний ресурс] : Закон України від 4 берез. 1998 р. № 160/98-ВР. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

органи виконавчої влади, Служба безпеки України в межах своєї компетенції та у взаємодії з Управлінням державної охорони України беруть участь у здійсненні державної охорони.

Останнім серед суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом, у ч. 3 ст. 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» згадується центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи. На теперішній час таким органом є Державна фіскальна служба України, яка діє на підставі Положення про неї, затвердженого Кабінетом Міністрів України. Відповідно до ст. 1 цього Положення Державна фіскальна служба України (ДФС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску, а відповідно до підп. 60 п. 4 Положення поряд з виконанням багатьох покладених на неї обов'язків також «вживає заходів для виявлення, аналізу та перевірки фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму»¹.

У цьому зв'язку не викликає сумніву доцільність віднесення ДФС до суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом, але в той же час вважається нелогічним віднесення у ч. 4 ст. 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» до категорії суб'єктів, які лише залучаються у разі необхідності до участі у здійсненні заходів, пов'язаних з протидією терористичній діяльності, таких суб'єктів, як центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму (Держфінмоніторинг), тим більше, що цей орган, як і ДФС, здійснює свою

¹ Положення про Державну фіскальну службу України [Електронний ресурс] : затв. постановою Каб. Міністрів України від 21 трав. 2014 р. № 236. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

діяльність через Міністра фінансів, а також власне самого Міністерства фінансів України, який забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику в цілому. Це такий же алогізм, якщо б про суб'єктів протидії тероризму, що спрямовують свою діяльність через Міністра внутрішніх справ, вказати у ч. 3 ст. 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», а про само Міністерство внутрішніх справ України згадувати у ч. 4 ст. 4 Закону як про такий орган, який лише залучається до участі у протидії тероризму у разі необхідності.

Така позиція повністю узгоджується з чинними законоположеннями, оскільки відповідно до п. 1 Положення про Міністерство фінансів України, затвердженого Кабінетом Міністрів України, Міністерство фінансів України (Мінфін) є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову та бюджетну політику, державну політику у сфері виготовлення та контролю за виготовленням цінних паперів, документів суворой звітності, державної політики у сфері державного пробірної контролю, бухгалтерського обліку, випуску і проведення лотерей, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, запобігання і протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та забезпечує формування та реалізацію єдиної державної податкової, митної політики, державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства, а також законодавства з питань оплати єдиного внеску, державної політики у сфері видобутку, виробництва, використання та зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органічного утворення та напівдорогоцінного каміння, їх обігу та обліку¹.

Тобто безпосереднє виконання певної частини своїх завдань Міністерство фінансів України делегує Державній фіскальній службі, а також Державній службі фінансового моніторингу.

¹ Положення про Міністерство фінансів України [Електронний ресурс] : затв. постановою Каб. Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 375. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Відповідно до п. 1 Положення про Державну службу фінансового моніторингу України, затвердженого Кабінетом Міністрів України¹, цей орган (Держфінмоніторинг) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму. Тому основними завданнями Держфінмоніторингу відповідно п. 3 Положення є:

1) реалізація державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

2) внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

3) збирання, оброблення та проведення аналізу інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформації, що може бути пов'язано з підозрою у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванні тероризму;

4) створення та забезпечення функціонування єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

Що стосується функцій Держфінмоніторингу, то серед вказаних у п. 4 Положення особливу увагу слід звернути на такі:

1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів та подає їх в установленому порядку Міністрові фінансів;

4) подає у разі достатніх підстав вважати, що фінансова операція або сукупність пов'язаних між собою фінансових операцій можуть

¹ Положення про Державну службу фінансового моніторингу України [Електронний ресурс] : затв. постановою Каб. Міністрів України від 17 верес. 2014 р. №455. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, до правоохоронних органів, уповноважених приймати рішення згідно з кримінальним процесуальним законодавством, а також розвідувальних органів для проведення оперативно-розшукової діяльності відповідні узагальнені матеріали, додаткові узагальнені матеріали та одержає від них інформацію про хід їх розгляду;

б) бере участь у міжнародному співробітництві з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

Таким чином, виходячи з тих завдань і функцій, які виконує Державна служба фінансового моніторингу, стає цілком очевидним, що діяльність, спрямовану на боротьбу з тероризмом, ця державна служба здійснює постійно, а не тільки будучи залученою у разі необхідності. Тому вважаємо за доцільне таких суб'єктів боротьби з тероризмом, як Міністерство фінансів України, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, та центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, вказувати у ч. 3 ст. 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» як суб'єкти, що безпосередньо здійснюють антитерористичну діяльність.

Також у сучасних умовах інтенсивного зростання терористичних загроз, особливо у міжнародному масштабі, постійно і безпосередньо здійснювати боротьбу з тероризмом змушені й такі суб'єкти протидії цьому явищу, як Служба зовнішньої розвідки України та Міністерство закордонних справ України.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про Службу зовнішньої розвідки України»¹ одними з основних завдань цієї Служби є такі, як участь у боротьбі з тероризмом, міжнародною організованою злочинністю, незаконним обігом наркотичних засобів, незаконною торгівлею зброєю і технологією її виготовлення, незаконною міграцією, вжиття заходів протидії зовнішнім загрозам національній безпеці України, життю, здоров'ю її громадян та об'єктам держав-

¹ Про Службу зовнішньої розвідки України [Електронний ресурс] : Закон України від 1 груд. 2005 р. № 3160-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

ної власності за межами України. А щоб забезпечити виконання цих завдань, необхідно постійно працювати, причому працювати на випередження, що Служба зовнішньої розвідки України фактично здійснює, але не в порядку залучення у разі необхідності, а постійно. Вочевидь тому в ч. 8 ст. 5 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» повноваження розвідувальних органів України визначені як повноваження суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом, а відповідно до ч. 3 ст. 7 цього Закону заступник керівника Служби зовнішньої розвідки України входить до складу Міжвідомчої координаційної комісії Антитерористичного центру при Службі безпеки України на правах постійного члена комісії.

Міністерство закордонних справ України відповідно до п. 3 затвердженого Кабінетом Міністрів України про нього Положення¹ як одне з основних завдань має забезпечення формування та реалізацію державної політики у сфері зовнішніх зносин, а серед передбачених у п. 4 Положення виконуваних МЗС функцій привертають увагу у світлі розглядуваної проблематики такі:

1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та в установленому порядку вносить їх на розгляд Кабінету Міністрів України;

7) забезпечує інформування Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та інших державних органів про найбільш важливі та резонансні події у світі, вносить пропозиції щодо реагування на події, що безпосередньо стосуються національних інтересів, надає їм інформацію, необхідну для реалізації зовнішньої та внутрішньої політики;

11) проводить аналіз тенденцій політичного та соціально-економічного розвитку іноземних держав, їх можливого впливу на національні інтереси;

67) вживає заходів до забезпечення прав юридичних осіб та громадян України за кордоном у разі їх порушення.

¹ Положення про Міністерство закордонних справ України [Електронний ресурс] : затв. постановою Каб. Міністрів України від 30 берез. 2016 р. № 281. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Крім того, згідно зі ст. 11² Закону України «Про боротьбу з тероризмом», яка визначає прядок доступу до активів, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, Міністерство закордонних справ України виконує багато завдань та функцій, пов'язаних зі здійсненням міжнародної протидії фінансуванню тероризму.

Нарешті слід зауважити, що ефективна боротьба з тероризмом неможлива без налагоджених належним чином зв'язку та захисту інформації, що належить до компетенції Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, повноваження якої визначені у відповідному Законі України¹, згідно зі ст. 3 якого одним з основних завдань цієї служби є забезпечення в установленому порядку та в межах компетенції діяльності суб'єктів, які безпосередньо (підкреслено мною. – В. Є.) здійснюють боротьбу з тероризмом. А якщо ця державна служба постійно співпрацює з суб'єктами, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом, то вона також є суб'єктом, що безпосередньо здійснює антитерористичну діяльність. До того ж слід зауважити, що відповідно до ч. 3 ст. 7 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» заступник керівника Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України входить до складу Міжвідомчої координаційної комісії Антитерористичного центру при Службі безпеки України на правах постійного члена комісії.

Таким чином, вважаємо за доцільне запропонувати зміни щодо ст. 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», відповідно до яких викласти частини 3 і 4 цієї статті у такій редакції:

«Суб'єктами, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом у межах своєї компетенції, є:

Служба безпеки України, яка є головним органом у загальнодержавній системі боротьби з терористичною діяльністю;

Міністерство внутрішніх справ України;

Національна поліція України;

Національна гвардія України;

¹ Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України [Електронний ресурс] : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3475-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

державний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону;

центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції;

центральный органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері цивільного захисту;

Міністерство оборони України;

Сили спеціальних операцій Збройних Сил України;

центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань;

Управління державної охорони України;

Міністерство фінансів України;

центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи;

центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

Служба зовнішньої розвідки України;

Міністерство закордонних справ України;

Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України.

До участі у здійсненні заходів, пов'язаних з протидією і запобіганням терористичній діяльності, залучаються у разі необхідності також:

центральный органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері охорони здоров'я;

центральный органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику в електроенергетичному, вугільно-промисловому та нафтогазовому комплексах;

центральный орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері управління об'єктами державної власності;

центральный органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сферах транспорту;

центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища;

центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну аграрну політику».

Відповідно до ч. 7 ст. 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» координацію діяльності суб'єктів, що залучаються до боротьби з тероризмом, здійснює Антитерористичний центр при Службі безпеки України. Завдання та функції Антитерористичного центру визначені у ст. 7 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» та затвердженому Указом Президента України Положенні про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України¹.

У п. 3 Положення про Антитерористичний центр вказується, що основними завданнями Центру є:

збирання в установленому порядку, узагальнення, аналіз та оцінка інформації про стан і тенденції поширення тероризму в Україні та за її межами;

розроблення концептуальних засад та програм боротьби з тероризмом, рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності заходів щодо виявлення і усунення причин та умов, які сприяють вчиненню терористичних актів та інших злочинів, здійснюваних з терористичною метою, формування планів запобігання терористичним проявам та їх припинення;

організація і проведення антитерористичних операцій, та координація діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом;

організація і проведення командно-штабних і тактико-спеціальних навчань та тренувань;

взаємодія зі спеціальними службами, правоохоронними органами іноземних держав та міжнародними організаціями з питань боротьби з тероризмом;

участь у підготовці міжнародних договорів України, підготовка і подання в установленому порядку пропозицій щодо вдосконалення

¹ Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України [Електронний ресурс] : затв. Указом Президента України від 14 квіт. 1999 р. № 379/99. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

законодавства України у сфері боротьби з тероризмом, фінансування проведення суб'єктами, які ведуть боротьбу з тероризмом, антитерористичних операцій, здійснення заходів щодо запобігання, виявлення та припинення терористичної діяльності.

Антитерористичний центр відповідно до п. 7 Положення складається з Міжвідомчої координаційної комісії та штабу, а також координаційних груп та їх штабів, які утворюються при регіональних органах Служби безпеки України.

Міжвідомча координаційна комісія Антитерористичного центру згідно з п. 9 Положення та ч. 3 ст. 7 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» формується у складі керівника Центру та його заступників; заступників Міністра внутрішніх справ України, заступників керівника Національної поліції, керівників центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері цивільного захисту; заступника начальника Генерального штабу Збройних Сил України; заступників керівників центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону, Управління державної охорони України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань; командувача Національної гвардії України; начальника Управління Служби безпеки України в м. Києві, заступника голови Київської міської державної адміністрації, заступників керівників інших центральних органів виконавчої влади, а також інших визначених Президентом України посадових осіб.

Штаб Центру відповідно до п. 12 Положення є виконавчим робочим органом Центру, формується за рахунок штатної чисельності Служби безпеки України і підпорядковується керівникові Центру.

Отже, суб'єкти боротьби з тероризмом у своїй діяльності передусім керуються тими законами та іншими нормативно-правовими актами, що визначають їх місце в системі органів виконавчої влади, завдання, повноваження, структуру та порядок фінансування. Але сама діяльність, спрямована на протидію тим чи іншим терористичним проявам, а саме виявлення та припинення терористичних діянь, затримання та арешт осіб, що вчинили такі діяння, притягнення їх до

Розділ 1. Загальна характеристика чинного антитерористичного законодавства...

адміністративної чи кримінальної відповідальності, відшкодування шкоди потерпілим, а також визнання певних фактів, що мають юридичне значення, здійснюється суб'єктами боротьби з тероризмом у межах відповідного матеріального та процесуального законодавства, яке міститься перш за все у таких законодавчих актах, як Кодекс України про адміністративні правопорушення¹, Кодекс адміністративного судочинства України², Кримінальний кодекс України³, Кримінальний процесуальний кодекс України⁴, Кримінально-виконавчий кодекс України⁵, Цивільний кодекс України⁶, Цивільний процесуальний кодекс України⁷.

Таким чином, вся сукупність вищерозглянутих законодавчих та інших нормативних актів, які тією чи іншою мірою спрямовані на запобігання та протидію тероризму, визначення суб'єктів боротьби з тероризмом та їх компетенції, встановлення відповідальності за вчинення терористичних діянь чи регулювання інших питань з цієї проблематики створює систему антитерористичного законодавства, в якому особливе значення належить його кримінально-правовій складовій, бо найбільш небезпечними є ті терористичні діяння, які мають злочинний характер. Тому особливої актуальності набувають питання щодо встановлення відповідності між сутнісними властивостями терористичних злочинів та ознаками складів злочинів, за якими здійснюється кваліфікація цих діянь.

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс] : Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

² Кодекс адміністративного судочинства України [Електронний ресурс] : Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

³ Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

⁵ Кримінально-виконавчий кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 11 лип. 2003 р. № 1129-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

⁶ Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

⁷ Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

РОЗДІЛ 2

ТЕРОРИСТИЧНІ ЗЛОЧИНИ ТА СКЛАДИ ЗЛОЧИНІВ

Під час характеристики будь-якого злочинного діяння перш за все доцільно визначитися стосовно того, що саме тут мається на увазі – злочин як явище реальної дійсності, яке має місце у повсякденному житті, чи склад злочину як сукупність ознак цього явища, що має місце у кримінальному законі. З метою комплексного й усебічного аналізу необхідно вивчати злочинне діяння з обох позицій, однак у кримінально-правовій літературі, як правило, основний наголос ставиться на ознаках складу злочину, а істотні риси того чи іншого суспільно небезпечного діяння як явища реальної дійсності випускаються з уваги, що навряд чи є правильним, оскільки чітке уявлення сутності того чи іншого злочинного прояву сприяє встановленню досконалого законодавства та здійсненню несутеречливої правозастосовної практики. У зв'язку з цим багато вчених вказують на необхідність більш пильної уваги до злочину як явища реальної дійсності, і це повною мірою стосується також наукових досліджень, спрямованих на вивчення терористичних злочинів, бо ці злочини за своєю суттю є криміналізованою частиною такого складного, багатовимірного та багаторівневого негативного явища дійсності, як тероризм. Тому при встановленні сутнісних властивостей цього складного явища дійсності повинен бути, як вдало висловилися автори відомої монографії, «системно-комплексний підхід як домінанта вивчення тероризму»¹. Такий підхід обумовлений саме складністю тероризму, охарактеризувати який шляхом переліку певних діянь, у яких він може виражатися, не вбачається за можливе. Це можливо лише в результаті встановлення системи взаємопов'язаних та взаємозалежних властивостей цього явища, що визначають його основні сутнісні характеристики та дозволяють відокремити від суміжних явищ. Саме такий системно-комплексний підхід до вивчення тероризму має місце у ба-

¹ Ліпкан, В. А. Боротьба з тероризмом [Текст] : монографія / В. А. Ліпкан, Д. Й. Никифорчук, М. М. Руденко. – К. : Знання України, 2002. – С. 57.

гатьох сучасних наукових дослідженнях, особливо тих, що видані під егідою Національної академії правових наук України та Національної академії Служби безпеки України¹, які є вагомим науковим підґрунтям цього дослідження.

Зокрема, у згаданій літературі на підставі аналізу наукових публікацій, міжнародних документів і антитерористичного законодавства певних країн тероризм як складне та багатовимірне явище дійсності розглядається у трьох рівнях: 1) тероризм у вузькому (власному) розумінні; 2) тероризм у широкому розумінні; 3) тероризм у найбільш широкому розумінні.

Визначення тероризму у вузькому (власному) розумінні здійснюється в науці за допомогою визначення властивих йому чотирьох ознак, які перебувають у взаємозв'язку та взаємообумовленості. Відсутність будь-якої з цих властивостей у діянні означає і відсутність власне терористичного характеру самого діяння.

Перш за все відмінною ознакою власне тероризму є те, що він породжує загальну небезпеку, яка виникає в результаті вчинення винними особами загальнонебезпечних дій або погрози такими. Небезпека при цьому повинна бути реальною, тобто загрожувати невизначеному колу осіб і об'єктивно виражатися у вчиненні або погрозі вчинення вибухів, підпалів, отруєнь, затоплень чи інших загальнонебезпечних дій, які реально можуть завдати шкоди невизначеному колу осіб або спричинити інші тяжкі наслідки.

Як наступна відмінна риса тероризму в літературі вказується на публічний характер його виконання з прагненням, щоб вчинене діяння досягнуло широкого розголосу. «Одним із найважливіших способів вчинення актів тероризму, – зазначає В. А. Ліпкан, – є пу-

¹ Див., наприклад: Зеленецький, В. С. Концептуальні основи визначення категоріально-понятійного апарату у сфері боротьби з тероризмом [Текст] : наук.-практ. посіб. / В. С. Зеленецький, В. П. Ємельянов. – Х. : Кроссроуд, 2006. – 80 с.; Ємельянов, В. П. Терористичні злочини: кримінально-правова характеристика та питання вдосконалення антитерористичного законодавства [Текст] : монографія / В. П. Ємельянов, Л. В. Новікова, М. В. Семикін ; за заг. ред. проф. В. П. Ємельянова. – Х. : Кроссроуд, 2007. – 216 с.; Проблеми систематизації та комплексного розвитку антитерористичного законодавства України [Текст] : монографія / В. С. Зеленецький, В. П. Ємельянов, В. Я. Настюк та ін. ; за заг. ред. В. С. Зеленецького та В. П. Ємельянова. – Х. : Право, 2008. – 96 с.; Тероризм: визначення і сутність [Текст] : монографія / А. В. Коростилєнко, Б. Д. Леонов, І. М. Рижов та ін. ; за заг. ред. В. В. Крутова, І. І. Мусієнка, В. П. Ємельянова. – К. : Нац. акад. СБУ, 2015. – 192 с.

блічний характер вчинюваних дій. Тероризм є специфічним злочином, де розголос відіграє дуже важливу і суттєву роль, інакше кажучи, цю думку можна висловити таким чином: увага соціуму, яка актуалізується за рахунок публічності вчинюваних актів тероризму, є тим середовищем, де існує тероризм. Без розголосу тероризм не може існувати, бо розголос і є одним з каталізаторів тероризму»¹.

Тому наступною відмінною рисою тероризму називають навмисне створення в суспільстві стану страху, пригніченості, напруженості, що виникає в результаті публічного вчинення загальнонебезпечних дій або погрози такими. У зв'язку з цим В. Ф. Антипенко підкреслює таке: «Повертаючись до сутнісних характеристик тероризму, слід відзначити, що досягнення своїх цілей терористи ставлять у прямий взаємозв'язок зі ступенем залякування населення»². При цьому створення стану страху є вираженням суті тероризму, його спрямованістю, але не кінцевою метою. Навпаки, завдяки створенню стану страху терористи прагнуть досягти своїх цілей, причому не за рахунок власних дій, а завдяки діям інших осіб, від яких залежить прийняття вигідних для терористів рішень і на яких обстановка страху, створена серед населення, покликана в кінцевому рахунку здійснити вплив.

Нарешті, ще однією відмінною рисою тероризму є те, що при його вчиненні насильство чи погроза застосовується стосовно одних осіб (невинних жертв) або майна, а психологічний вплив з метою спонукання до певної поведінки на фоні створеної у суспільстві обстановки страху чиниться на інших осіб (фізичних або юридичних), від яких залежить прийняття вигідних для терористів рішень.

Таким чином, взаємопов'язаними та взаємозалежними властивостями тероризму у вузькому розумінні (власне тероризму) в науці визнаються такі: 1) вчинення або погроза вчинення загальнонебезпечних діянь (вибухів, підпалів, затоплень тощо), що породжує загальну небезпеку; 2) публічний характер виконання з претензією на широкий резонанс; 3) навмисне створення у суспільстві стану страху, напруженості, спрямоване на залякування населення або якоїсь його частини; 4) застосування насильства стосовно одних осіб

¹ Ліпкан, В. А. Тероризм і національна безпека України [Текст] : монографія / В. А. Ліпкан. – К. : Знання, 2000. – С. 149.

² Антипенко, В. Ф. Тероризм: кримінологічна та кримінально-правова характеристика [Текст] : монографія / В. Ф. Антипенко. – К. : НБУВ, 1999. – С. 51.

(невинних жертв) або майна з метою спонукання до певної поведінки інших осіб.

Вчинення в реальності будь-якого діяння, що підпадає під зазначені ознаки тероризму у вузькому (власному) розумінні, позначається в науці поняттям «терористичний акт». Таке поняття має місце також у ст. 258 КК України та у ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом».

Тероризм у широкому розумінні охоплює тероризм у вузькому розумінні і всі інші злочини терористичної спрямованості. До категорії таких злочинів, крім терористичного акта, належать також інші злочини (наприклад, посягання на життя державного чи громадського діяча, захоплення заручників, споруджень, водного або повітряного судна, залізничного рухомого складу, посягання на життя представника іноземної держави, напад на осіб та установи, що мають міжнародний захист тощо), якщо ці діяння вчиняються з претензією на широкий резонанс і спрямовані на залякування населення з метою впливу на осіб, від яких залежить прийняття вигідних для терористів рішень. Отже, категорія «злочини терористичної спрямованості» (тероризм у широкому розумінні) відповідає всім вказаним властивостям власне тероризму за винятком першої, оскільки охоплює своїм змістом не тільки загальнонебезпечні, але й інші суспільно небезпечні діяння, якщо сутність таких полягає у залякуванні населення з метою спонукання адресатів впливу до прийняття вигідних для терористів рішень. І тут неможливо обмежити коло цих діянь переліком якихось конкретних складів злочинів, тому слід розцінювати як серйозну методологічну помилку, коли науковці чи законодавці намагаються дати визначення злочинів терористичної спрямованості чи терористичних злочинів шляхом переліку конкретних статей кримінального закону. Такі спроби у концептуальному плані вважаються малопродуктивними, а в практичному – марними, оскільки, по-перше, це буде великий та мінливий перелік, який потребуватиме постійних змін та доповнень, а, по-друге, діяння, що підпадають під ознаки таких складів злочинів, в одних випадках матимуть терористичний характер, в інших – ні. Тобто захоплення заручника може бути гучною політичною акцією, а може бути звичайним з'ясуванням відносин між громадянами (образно кажучи, «кухонним розбиранням»), посягання на життя державного чи громадського діяча може

бути спрямоване на залякування населення з метою впливу на діяльність владних структур або громадського об'єднання, а може бути звичайним усуненням конкретної особи у зв'язку з її діяльністю з метою надання сприяння для зайняття цього положення тією особою, в якій є особиста зацікавленість винного.

Спроби ж надати такий перелік у кримінальному законодавстві навряд чи можна вважати вдалим. Зокрема, такий перелік має місце у ст. 214¹ КК Азербайджанської Республіки¹, п. 30 ст. 3 КК Республіки Казахстан², ст. 226² КК Киргизької Республіки³, ст. 134¹¹ КК Республіки Молдова⁴, ст. 205¹ КК Російської Федерації⁵, статті 179¹–179³ КК Республіки Таджикистан⁶, статті 155¹–155² КК Республіки Узбекистан⁷.

Однак при порівняльному аналізі змісту зазначених статей виявляється, що між ними набагато більше різниці, ніж загальних моментів, а передбачені в них переліки істотно суперечать один одному щодо віднесення тих або інших складів злочинів до категорії «терористичні», тому ті ж самі склади злочинів можуть мати місце в одному переліку й бути відсутніми в іншому. Це свідчить про суто суб'єктивний, уявний характер визначення таких переліків, а іншого і бути не може, оскільки в реальній дійсності терористичного характеру може бути будь-який злочин, як зазначений, так і незазначений у цих переліках, якщо він буде спрямований на залякування населення з метою спонукання адресатів впливу до прийняття якогось рішення.

¹ Уголовный кодекс Азербайджанской Республики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://online.zakon.kz>.

² Уголовный кодекс Республики Казахстан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://online.zakon.kz>.

³ Уголовный кодекс Кыргызской Республики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://online.adviser.kg>.

⁴ Уголовный кодекс Республики Молдова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lex.justice.md>.

⁵ Уголовный кодекс Российской Федерации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.consultant.ru>.

⁶ Уголовный кодекс Республики Таджикистан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://online.zakon.kz>.

⁷ Уголовный кодекс Республики Узбекистан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://online.zakon.kz>.

Очевидно тому в КК Грузії¹ створена окрема глава XXXVIII «Тероризм», яка у статтях 323–331² КК містить декілька складів терористичних злочинів. Але й тут звертають на себе увагу деякі особливості законодавчого визначення певних складів злочинів. Так, ст. 144 КК Грузії встановлює відповідальність за захоплення заручника, а ст. 329 – за захоплення заручника в терористичних цілях, ст. 222 – за захоплення або блокування установ телебачення, радіомовлення чи зв'язку або стратегічних об'єктів чи об'єктів особливого значення, а ст. 330 – за захоплення або блокування об'єктів стратегічного чи особливого значення в терористичних цілях.

Однак і такий підхід, як уже зазначалося у літературі, навряд чи можна розцінювати як оптимальний, оскільки він може породити нескінченне дублювання кримінально-правових норм². Саме це й підтверджують останні зміни і доповнення до КК Грузії, згідно з якими глава XXXVIII була доповнена кількома новими нормами, що встановлюють відповідальність за терористичні злочини, серед яких мають місце і такі, як крадіжка з метою вчинення будь-якого зі злочинів, передбачених цією главою (ст. 330³), вимагання з метою вчинення будь-якого зі злочинів, передбачених цією главою (ст. 330⁴), підроблення офіційного документа з метою вчинення будь-якого зі злочинів, передбачених цією главою (ст. 330⁵). Однак тут одразу ж виникає питання стосовно того, чому крадіжка, вимагання та підроблення офіційного документа з метою вчинення будь-якого зі злочинів, передбачених цією главою, піддані окремій криміналізації, а, наприклад, грабіж, розбій, зловживання владою або службовим становищем, вчинені з тією ж самою метою, залишилися поза увагою законодавця.

Тому оптимальним вбачається такий підхід до визначення злочинів терористичної спрямованості (тероризму у широкому розумінні), який дозволяє виробити загальне поняття, що містить сукупність взаємозалежних і взаємопов'язаних ознак. Враховуючи викладене, можна надати таке визначення щодо розглянутих терористичних діянь: тероризм

¹ Уголовный кодекс Грузии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://matsne.gov.ge>.

² Тероризм: визначення і сутність [Текст] : монографія / А. В. Коростиленко, Б. Д. Леонов, І. М. Рижов та ін. ; за заг. ред. В. В. Крутова, І. І. Мусієнка, В. П. Ємельянова. – К. : Нац. акад. СБУ, 2015. – С. 37; Ємельянов, В. П. Уголовно-правовое противодействие терроризму [Текст] : монографія / В. П. Ємельянов, М. Н. Иманлы, И. Н. Рыжов. – Харьков : Право, 2014. – С. 22.

у широкому розумінні (злочини терористичної спрямованості) – це суспільно небезпечні діяння, спрямовані на залякування населення з метою спонукання держави, міжнародної організації, фізичної або юридичної особи або групи осіб до вчинення або відмови від вчинення якихось дій¹. Безпосереднє ж вчинення злочину терористичної спрямованості позначається в науці та низці кримінальних кодексів зарубіжних держав поняттям «акт тероризму», тобто за своїм змістом це поняття є більш широким, ніж поняття «терористичний акт».

Тероризм у найбільш широкому розумінні (терористична діяльність) охоплює тероризм у широкому розумінні й будь-яке сприяння підготовці чи вчиненню злочинів терористичної спрямованості або інших терористичних діянь, як криміналізованих, так і некриміналізованих, у будь-якому вигляді: створення терористичної групи чи терористичної організації, підготовка, вербування, навчання терористів, пропаганда і поширення ідеології тероризму, публічні заклики до вчинення терористичних дій і публічне виправдання тероризму, фінансування тероризму, надання притулку особам, які планували, фінансували або вчиняли терористичні діяння тощо. Вчинення в реальній дійсності будь-якого з діянь, що охоплюється змістом терористичної діяльності, позначається в науці та низці законодавчих актів зарубіжних країн поняттям «терористична акція». Таким чином, тероризм у найбільш широкому розумінні (терористична діяльність) – це суспільно небезпечні діяння, спрямовані на залякування населення з метою спонукання держави, міжнародної організації, фізичної або юридичної особи або групи осіб до вчинення або відмови від вчинення якихось дій, а також сприяння таким діянням².

¹ Проблеми систематизації та комплексного розвитку антитерористичного законодавства України [Текст] : монографія / В. С. Зеленецький, В. П. Ємельянов, В. Я. Настюк та ін. ; за заг. ред. В. С. Зеленецького та В. П. Ємельянова. – Х. : Право, 2008. – С. 12; Тероризм: визначення і сутність [Текст] : монографія / А. В. Коростиленко, Б. Д. Леонов, І. М. Рижов та ін. ; за заг. ред. В. В. Крутова, І. І. Мусієнка, В. П. Ємельянова. – К. : Нац. акад. СБУ, 2015. – С. 37.

² Проблеми систематизації та комплексного розвитку антитерористичного законодавства України [Текст] : монографія / В. С. Зеленецький, В. П. Ємельянов, В. Я. Настюк та ін. ; за заг. ред. В. С. Зеленецького та В. П. Ємельянова. – Х. : Право, 2008. – С. 12; Тероризм: визначення і сутність [Текст] : монографія / А. В. Коростиленко, Б. Д. Леонов, І. М. Рижов та ін. ; за заг. ред. В. В. Крутова, І. І. Мусієнка, В. П. Ємельянова. – К. : Нац. акад. СБУ, 2015. – С. 39.

Криміналізована частина діянь, які охоплюються поняттям «терористична діяльність» позначається в науці і законодавстві відповідно до положень Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму¹ поняттям «терористичні злочини». Тобто терористичні злочини – це такі терористичні діяння, які підпадають під ознаки того чи іншого складу злочину, передбаченого кримінальним законом. Тому головне завдання законодавця полягає в тому, щоб ознаки певного складу злочину найбільш чітко і досконало відображали сутнісні властивості того діяння, яке піддане криміналізації, та не створювали конкуренції з іншими складами злочинів.

У зв'язку з цим слід зауважити, що злочин і склад злочину – це хоча близькі, але не тотожні категорії, тому їх необхідно відрізняти. Злочин – це явище об'єктивної дійсності, яке реально вчинюється в житті людей, це конкретне суспільно небезпечне діяння – захоплення заручників, терористичний акт, посягання на життя державного чи громадського діяча або представника іноземної держави тощо. Склад же злочину – це правова характеристика цього явища, яка дається в нормах кримінального закону, це сукупність установлених у законі ознак, що характеризують суспільно небезпечне діяння як злочинне, інакше кажучи, склад злочину за своєю суттю – це наукова абстракція, законодавча модель злочинів певного виду, яка охоплює всі найсуттєвіші, найнеобхідніші і типові ознаки діянь, визнаних злочинами.

Ознаки складу злочину традиційно поділяють на обов'язкові та факультативні. До обов'язкових ознак належать ті, які законодавець включає до всіх складів злочинів. До факультативних належать ті, які законодавець передбачає лише в окремих складах злочинів. Так, до обов'язкових ознак об'єктивної сторони складу злочину відносять суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), а до факультативних – суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням та наслідками, місце, час, обстановка, спосіб, знаряддя та засоби вчинення злочину; до обов'язкових ознак суб'єктивної сторони складу злочину відносять вину у формі умислу або необережності, а до факультативних – мотив та мету.

При цьому звертається увага на те, що поділ ознак складу злочину на обов'язкові та факультативні має значення лише на рівні

¹ Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

загального складу. На рівні ж конкретного складу злочину всі передбачені в цьому складі злочину ознаки є обов'язковими. А що стосується елементів злочинів як явищ реальної дійсності, то їх складові компоненти взагалі неможливо поділити на обов'язкові та факультативні, бо всі вони мають значення обов'язкових, оскільки завжди мають місце під час вчинення злочинного діяння¹.

Склади злочинів поділяються на певні види.

Залежно від ступеня узагальненості ознак складів злочинів їх можна поділити на такі основні види: конкретний, родовий та загальний склад.

Конкретний склад злочину – це правова характеристика конкретних злочинів. Наприклад, склад посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК), склад захоплення заручників (ст. 147 КК), склад терористичного акту (ст. 258 КК). Ознаки конкретного складу злочину концентруються відповідно до окремих статей Особливої частини Кримінального кодексу України. Відповідно до КК України кваліфікація терористичних злочинів здійснюється або за окремими складами терористичних злочинів, або за іншими складами злочинів, під ознаки яких поряд з іншими діяннями підпадають також і терористичні злочини. Окремі складки терористичних злочинів – це тільки ті складки, які передбачені статтями 258–258⁵ КК України, що встановлюють кримінальну відповідальність за терористичний акт (ст. 258), втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258¹), публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258²), створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258³), сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258⁴), фінансування тероризму (ст. 258⁵). В інших випадках терористичні злочини кваліфікуються за статтями КК України, що передбачають відповідальність за такі діяння, які можуть як набувати терористичного характеру, так і не мати такого. Це, наприклад, статті КК, що містять ознаки таких складів злочинів, як посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112), захоплення заручників (ст. 147), погроза вчинити викрадення або використати радіоактивні матеріали (ст. 266), угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річ-

¹ Панов, Н. И. Преступление: методологические аспекты исследования и отражение в уголовном праве [Текст] / Н. И. Панов // Проблемы законности : Республик. межвед. науч. сб. – Харьков : Нац. юрид. акад. Украины, 1995. – Вып. 30. – С. 121–129.

кового судна (ст. 278), посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443), злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист (ст. 444) тощо. Передбачені ознаками цих складів злочини матимуть терористичний характер лише у тому випадку, якщо будуть спрямовані на залякування населення з метою спонукання державного органу, міжнародної організації, фізичної або юридичної особи до вчинення якихось дій або прийняття якихось рішень. В інших випадках це будуть звичайні насильницькі злочини. Але у всіх випадках кваліфікація цих діянь буде здійснюватися за вказаними статтями КК України.

Родовий склад злочину – це певна група складів злочинів, які схожі за своїм змістом. Така група складів може бути як формально (офіційно) визначеною, так і науково обґрунтованою.

Прикладом формального (офіційного) визначення родових складів злочинів є поділ Особливої частини КК України на розділи. Кожний розділ є родовим складом злочинів, схожих за своїм змістом, наприклад, родовий склад злочинів проти основ національної безпеки (розділ I), родовий склад злочинів проти громадської безпеки (розділ IX), родовий склад військових злочинів (розділ XIX).

Водночас у науковій літературі визначають також родові склади наскрізного характеру, які виникають у результаті передбачення у різних розділах Особливої частини КК однорідних складів злочинів. До таких родових складів відносять, наприклад, родовий склад викрадення¹, родовий склад хуліганських злочинів².

У багатьох випадках у межах родового складу виділяють також видові склади злочинів, тобто групу складів злочинів, які найбільш схожі за своїм змістом. Такий поділ родового складу на видові також може мати у своїй основі як формальне (офіційне) визначення, так і доктринальне обґрунтування.

Прикладом формального (офіційного) визначення видових складів злочинів є пряма вказівка на них вже в назвах окремих розділів Особ-

¹ Вознесенська, О. В. Кримінально-правова характеристика грабежу [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Олена Володимирівна Вознесенська. – Х., 2012. – С. 101.

² Івахненко, О. А. Кримінальна відповідальність за хуліганські діяння [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Олександр Анатолійович Івахненко. – Х., 2015. – С. 89.

лівої частини КК, а саме: «Злочини проти життя та здоров'я людини» (розділ II), «Злочини проти виборчих, трудових та особистих прав і свобод людини і громадянина» (розділ V), «Злочини проти громадського порядку та моральності» (розділ XII), «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» (розділ XX) тощо.

Крім того, в навчальній та науковій літературі склади злочинів, що віднесені до того чи іншого розділу Особливої частини КК, як правило, поділяють на певні групи (види), тобто на видові склади злочинів. Наприклад, серед складів злочинів проти основ національної безпеки України виділяють склади злочинів, що посягають на конституційні основи, на основи зовнішньої безпеки, основи внутрішньої безпеки та основи економічної системи, а серед складів злочинів проти власності виділяють склади корисливих і некорисливих злочинів.

Загальний склад злочину – це сукупність усіх складів злочинів, що містяться у Кримінальному кодексі України, та теоретичне узагальнення найбільш важливих і типових ознак усіх видів злочинів, передбачених законом про кримінальну відповідальність¹.

На підставі викладеного вважаємо за можливе в межах загального складу виділити наскрізного характеру родовий склад терористичних злочинів, який включає в себе видовий склад злочинів терористичної спрямованості та конкретні склади злочинів, що передбачають відповідальність за ті чи інші терористичні діяння.

Конкретні склади злочинів, у свою чергу, також поділяються на відповідні різновиди.

За ступенем суспільної небезпечності передбачених злочинних діянь їх зазвичай поділяють на три види: 1) основний; 2) кваліфікований; 3) так званий «привілейований».

Основний – це склад певного виду злочину без обтяжуючих (кваліфікуючих) і пом'якшуючих обставин. Такі склади сформульовано в частинах перших статей Особливої частини КК (ч. 1 ст. 147, ч. 1 ст. 258).

Кваліфікований – це склад злочину з обтяжуючими обставинами (кваліфікуючими ознаками). Такі склади, як правило, сформульовано у частинах других відповідних статей КК (ч. 2 ст. 147, ч. 2 ст. 258).

¹ Кримінальне право України. Загальна частина [Текст] : підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2015. – 528 с.

Різновидом кваліфікованого складу є особливо кваліфікований склад. Це склади з так званими особливо обтяжуючими обставинами (особливо кваліфікуючими ознаками), які передбачаються у відповідних частинах статей після частин других цих статей (ч. 3 ст. 258, ч. 3 ст. 258⁵ КК).

Привілейований – це склад злочину з пом'якшуючими обставинами, які значною мірою зменшують суспільну небезпечність діяння, вказаного в цьому складі злочину (наприклад, статті 116, 117, 118, 123, 124 КК). Серед складів терористичних злочинів таких складів не передбачено законом.

Залежно від того, чи є настання суспільно небезпечного наслідку обов'язковою ознакою складу злочину, можна виділити: 1) склади злочинів з ознаками наслідків діяння і 2) склади злочинів без ознак наслідків діяння. В літературі їх звичайно називають як «матеріальні», так і «формальні» склади. Однак така термінологія не відповідає самій суті складу злочину, який не є матеріальною субстанцією, а лише науковою абстракцією, що сформульована в законі. Тому за своєю суттю всі склади злочинів є формальними, бо надають формального визначення злочинів, а всі злочини є матеріальними, бо реально вчинюються у матеріальному світі. У зв'язку з цим також слід приєднатися до тих науковців, які вважають, що не існує в реальній дійсності злочинів без наслідків, а мають місце в кримінальному законі склади злочинів без ознак наслідків.

Самі ж злочини як явища реальної дійсності мають певну структуру, складові компоненти, які в науці називаються елементи злочину і до яких належать об'єкт злочину, об'єктивна сторона злочину, суб'єктивна сторона злочину та суб'єкт злочину.

Об'єкт злочину – це те, на що посягає злочинне діяння та чому спричиняє шкоду або створює загрозу заподіяння такої шкоди. У цілому об'єкт будь-якого злочину визначається у ч. 1 ст. 1 КК України, відповідно до якої Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. При аналізі терористичних злочинів слід звернути увагу на те, що це, насамперед складні багатооб'єктні (поліоб'єктні) злочини, які пося-

гають одночасно на громадську безпеку, нормальне функціонування органів влади та управління, життя і здоров'я, права і свободи громадян тощо, а їх особлива небезпечність полягає в тому, що вони можуть одночасно призводити до загибелі людей, знищенню матеріальних цінностей, дестабілізації суспільно-політичної ситуації у державі, ускладненню міжнародних відносин. Така ситуація породжує різноманіття і в законотворенні, оскільки законодавці різних держав далеко неоднаковим чином визначають ознаки основного об'єкта складів терористичних злочинів, а тим самим і родову належність цих складів до того чи іншого розділу Особливої частини закону про кримінальну відповідальність. Це, у свою чергу, викликає сумніви щодо точності встановлення ознак основного об'єкта, а відповідно й розміщення складів терористичних злочинів в Особливій частині Кримінального кодексу України.

Об'єктивна сторона злочину – зовнішній прояв злочинного посягання. Об'єктивну сторону злочину складають суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням і наслідками, місце, час, обстановка, спосіб, знаряддя та засоби вчинення злочину. Для об'єктивної сторони терористичних злочинів характерним є не тільки факт вчинення насильницьких дій, але й створення у суспільстві за рахунок цього стану страху та здійснення тиску на адресатів впливу, від яких залежить прийняття вигідних для терористів рішень.

Суб'єктивна сторона злочину – це внутрішній зміст злочину, його психологічний бік, що відображає в психіці суб'єкта об'єктивні якості злочинного діяння. Суб'єктивну сторону злочину складають вина (у формі умислу або необережності), мотив та мета вчинення злочину, а також емоційний стан, потреби та інтереси, які мали місце під час вчинення злочину. Особливістю суб'єктивної сторони терористичних діянь є те, що вчинювані суспільно небезпечні діяння не є самоціллю, а засобом досягнення інших цілей.

При цьому існує тісний зв'язок об'єктивної та суб'єктивної сторони в момент вчинення терористичних злочинів, які завжди є гарно спланованою акцією, коли винна особа має уявлення про те, що вчинювані нею суспільно небезпечні дії спрямовані на залякування населення і мають на меті здійснення впливу з метою спонукання

держави, міжнародної організації, фізичної або юридичної особи або групи осіб до вчинення або відмови від вчинення якихось дій, до прийняття або неприйняття якихось рішень.

Суб'єкт злочину відповідно до ст. 18 КК України – це фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Цих принципових позицій кримінального закону не порушують ті положення, які містяться у розділі XIV¹ Загальної частини КК України, котрий має назву «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб», оскільки згідно зі ст. 96³ КК України підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є вчинення її уповноваженою особою будь-якого із злочинів, передбачених у зазначеній статті. Тобто з цих нових положень цілком зрозуміло, що суб'єктом злочину тут визнається не юридична особа, а її уповноважена особа. Юридична особа лише несе певну відповідальність за вчинення суб'єктом злочину (уповноваженою особою) кримінально караного діяння, але ця відповідальність юридичної особи не є кримінальною відповідальністю. На це ж вказують ті обставини, що заходи кримінально-правового характеру, які можуть застосовуватися до юридичних осіб згідно зі ст. 96⁶ КК, за своєю суттю не є кримінальним покаранням, оскільки виходять за межі системи кримінальних покарань, встановленої у статтях 50–64 КК України, тому й підстави для звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру передбачені у ст. 96⁵ КК, тобто окремо від підстав звільнення особи, яка вчинила злочин, від кримінальної відповідальності (розділ IX Загальної частини КК) та звільнення засудженого від покарання та його відбування (розділ XII Загальної частини КК).

Саме ця сукупність взаємопов'язаних властивостей дозволяє відмежувати терористичні злочини від інших насильницьких злочинів, тому й склади терористичних злочинів повинні відбивати у своїх ознаках вказані особливості терористичних діянь. Однак у чинному українському законодавстві далеко не завжди законодавчі конструкції враховують особливості терористичних діянь як явищ реальної дійсності, що приводить до неузгодженості та суперечливості положень антитерористичного законодавства, та серйозним проблемам при застосуванні цього законодавства суб'єктами боротьби з тероризмом.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Боротьба з тероризмом не може бути ефективною без якісного антитерористичного законодавства, однак сучасне законодавство України, спрямоване на протидію та запобігання терористичним проявам, у багатьох випадках далеке від досконалості, на що вже зверталась увага у науковій літературі¹. Виходячи з положень, що містяться у цих виданнях, особливу увагу слід звернути на такі недоліки антитерористичного законодавства.

Перш за все привертає увагу недосконалість конструкції ст. 258 КК, яка встановлює кримінальну відповідальність за терористичний акт і диспозиція якої має такий зміст:

«Терористичний акт, тобто застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або при-

¹ Див., наприклад: Ємельянов, В. П. Проблеми протидії тероризму: правові аспекти [Текст] / В. П. Ємельянов, В. Я. Настюк // Актуальні проблеми досудового слідства в умовах реформування СБ України : матеріали наук.-практ. конф., 24 листоп. 2006 р. / редкол.: С. Кучерина (голов. ред.) та ін. – Х. : Майдан, 2006. – С. 131–140; Проблеми систематизації та комплексного розвитку антитерористичного законодавства України [Текст] : монографія / В. С. Зеленецький, В. П. Ємельянов, В. Я. Настюк та ін. ; за заг. ред. В. С. Зеленецького та В. П. Ємельянова. – Х. : Право, 2008. – 96 с.; Шамара, О. В. Протидія терористичній діяльності (кримінально-правові аспекти) [Текст] : монографія / О. В. Шамара, О. Ф. Бантишев, Р. Л. Чорний. – К. : Наук.-вид. НА СБ України, 2011. – 160 с.

вернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою»¹.

Уже при суто зовнішньому сприйнятті цього складу злочину звертає на себе увагу його очевидна громіздкість і перевантаженість цілком зайвими фразами, що лише деталізують певні положення цієї статті закону. Але цьому складу злочину притаманні й більш суттєві недоліки.

Основний недолік даного складу злочину полягає в тому, що в ньому такі ознаки, як «порушення громадської безпеки», «залякування населення» та здійснення «впливу» передбачаються не у взаємозв'язку і взаємообумовленості, а в альтернативному порядку. Зі змісту цього складу злочину виходить, що можливий терористичний акт з метою порушення громадської безпеки, але без залякування населення і без впливу на когось, що можливий терористичний акт з метою залякування населення, але без порушення громадської безпеки і без впливу на когось, і нарешті виходить, що можливий терористичний акт з метою впливу на когось, але без порушення громадської безпеки і без залякування населення. Така конструкція призводить до того, що під склад злочину, передбачений ст. 258 КК, підпадають численні діяння, які повинні кваліфікуватися за іншими статтями КК, тобто він став всеохоплюючим і всепоглинаючим настільки, що виникає питання, а для чого тоді потрібні інші статті Кримінального кодексу про відповідальність за насильницькі злочини, якщо переважна більшість злочинів повністю підпадає під ознаки цього складу терористичного акту.

Зокрема, якщо згрупувати такі ознаки розглядуваного складу злочину, як «вчинення ... інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків ... з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій», то за відсутністю такої альтернативно передбаченої ознаки, як «залякування населення», під вказані ознаки терористичного акту повністю підпадають усі діяння з елементами примушування, протидії, перешкоджання, що кваліфікуються за іншими статтями КК, які встановлюють відповідальність,

¹ Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

наприклад, за перешкоджання здійсненню релігійного обряду, незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча, представника правоохоронного органу, судді, захисника тощо.

У той же час, якщо згрупувати такі ознаки цього складу злочину, як «вчинення ... інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної матеріальної шкоди чи настання інших тяжких наслідків ... з метою ... залякування населення», то за відсутністю такої альтернативно передбаченої ознаки, як здійснення «впливу» на когось, під ознаки складу терористичного акту також підпадає багато інших діянь, які зазвичай кваліфікуються за іншими статтями КК, що передбачають відповідальність за хуліганські діяння, різні види погроз тощо. Так, звертаючи увагу на можливість використання в момент вчинення хуліганських дій вибухових речовин чи вибухових пристроїв, О. А. Івахненко цілком вірно зазначає, що це такого роду вибухи, які вчиняються «просто так», «заради хохми», і не мають ніякої іншої цільової спрямованості, тобто якщо при використанні вибухових речовин чи вибухових пристроїв з хуліганських спонукань діяння закінчується самим фактом вчинення вибуху, то при вчиненні вибухів терористичної спрямованості сам вибух є лише початковим етапом, за рахунок якого винні особи прагнуть породити у суспільстві стан страху та змусити суб'єктів впливу (державу, міжнародну організацію, фізичну або юридичну особу) до певних вигідних для терористів дій та рішень¹.

Отже, щоб склад терористичного акту був дійсно точним, науково вивіреном і не конкурував з багатьма іншими складами злочинів, він повинен містити у нерозривній єдності такі ознаки, як спрямованість указаних у ньому насильницьких дій на залякування населення та мету впливу, спонукання адресатів впливу до прийняття рішень, в яких зацікавлені терористи.

Крім того, необхідно усунути низку недоліків технічного характеру, які мають місце у чинній редакції ст. 258 КК.

¹ Івахненко, О. А. Кримінальна відповідальність за хуліганські діяння [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Олександр Анатолійович Івахненко. – Х., 2015. – С. 145–146.

Перш за все зайвою деталізацією є вказівка на мету «порушення громадської безпеки», бо ст. 258 КК міститься у розділі IX Особливої частини КК, який має назву «Злочини проти громадської безпеки», з чого цілком зрозуміло, що саме громадська безпека визнається основним об'єктом усіх злочинів, ознаки яких передбачені у цьому розділі. Оскільки у жодному з інших складів злочинів, віднесених до цього розділу КК, про мету порушення громадської безпеки ніяким чином не згадується, то який сенс у тому, щоб вказувати на мету її порушення у цьому складі злочину?

Також зайвою є вказівка на мету «провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення», оскільки ці обставини мають значення для терористів не як самоціль, а як засіб досягнення мети «впливу». Виникнення в результаті вчинення терористичного акту воєнного конфлікту або міжнародного ускладнення є не метою терористів, а тяжким наслідком вчиненого злочину.

Немає необхідності вказувати як мету терористичного акту «привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста)», оскільки будь-яке привернення уваги громадськості терористи здійснюють не заради самої уваги, а для того, щоб вплинути на когось, хто може врахувати та задовольнити інтереси терористів. Тобто привернення уваги є лише одним із етапів здійснення впливу, а тому ця ознака не потребує виділення у самостійну ознаку розглядуваного складу злочину.

Зайвою є також вказівка щодо застосування зброї, оскільки ця ознака має місце у багатьох інших складах злочинів і жодним чином не характеризує терористичне діяння як таке.

Невдалою є і приписка у кінці диспозиції статті «а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою», оскільки про те саме можна вказати значно ліпше та коротше – шляхом заміни на початку тексту диспозиції статті слова «вчинення» на слова «вчинення або погроза вчинення».

Водночас у складі злочину, передбаченому у ст. 258 КК, не вказується в якості адресата впливу при вчиненні терористичного акту на фізичну особу, що також є недоліком цього складу злочину. По-перше, це суперечить дійсності, оскільки у реальному житті можливі терористичні акти зі зверненням вимог до конкретної фізичної особи (політика, бізнесмена). По-друге, це суперечить низці статей чинного

Кримінального кодексу України та міжнародним конвенціям, які містять перелік адресатів впливу стосовно інших злочинів терористичної спрямованості. Так, у ч. 1 ст. 147 КК (захоплення заручників) і ч. 1 ст. 266 КК (погроза вчинити викрадення радіоактивних матеріалів) у точній відповідності до міжнародних стандартів серед адресатів впливу вказується також і фізична особа.

Багато проблем при застосуванні створюють і недосконалі конструкції статей 258¹ («Втягнення у вчинення терористичного акту»), 258² («Публічні заклики до вчинення терористичного акту»), 258³ («Створення терористичної групи чи терористичної організації»), 258⁴ («Сприяння вчиненню терористичного акту»), 258⁵ КК («Фінансування тероризму»).

Перш за все невдалим є використання у статтях 258¹, 258² та 258⁴ КК вузького поняття «терористичний акт», оскільки під цим поняттям у чинному законодавстві України розуміються лише ті дії, що передбачені у ст. 258 КК. Тому одразу ж виникає питання про те, а що робити у тих випадках, коли вказані у цих статтях дії будуть стосуватися інших терористичних злочинів? До того ж використання у зазначених статтях цього терміна, по-перше, суперечить положенням статей 258³ і 258⁵ КК, зі змісту яких неможливо зробити висновок, що тут ідеться про діяльність, спрямовану на підтримку вчинення виключно терористичного акту, а по-друге, не відповідає тій термінології, яка використовується у тексті Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму. Зокрема, у ст. 5 Конвенції рекомендується встановити в національних законодавствах кримінальну відповідальність за підбурювання до вчинення терористичного злочину, у ст. 6 – за залучення до терористичної діяльності, у ст. 7 – за навчання терористичній діяльності¹.

Недосконалі ці статті також з позиції канонів юридичної науки та законодавчої техніки.

Так, у ст. 258¹ КК передбачається відповідальність за втягнення особи у вчинення терористичного акту, а в ст. 258⁴ КК – за вербування особи з метою вчинення терористичного акту, а так само використання особи з цією метою. Тобто за фактично однакові дії встановлюється відповідальність у різних статтях КК, що штучно

¹ Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

породжує колізію норм. Крім того, у диспозиції ст. 258¹ КК вказується на ознаки таких діянь, як «втягнення особи у вчинення терористичного акту або примушування до вчинення терористичного акту». Однак такі поняття, як «примушування» і «втягнення», співвідносяться як частина і ціле, тобто примушування – це різновид втягнення, вчинений за допомогою насильства, погрози насильством чи шантажу, тому за наявності у тексті статті терміна «втягнення» термін «примушування» є зайвим, а відповідно зайвою є і вказівка в тексті статті на способи примушування. Саме це демонструє і диспозиція ст. 304 КК, яка встановлює відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність і містить лише один загальний термін «втягнення». Інша справа, що насильницький спосіб втягнення можна передбачити як кваліфікуючу ознаку відповідного складу злочину.

У ст. 258³ КК встановлюється відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації, однак з тексту статті незрозуміло, які саме групи з передбачених у ст. 28 КК України тут маються на увазі. Відомо, що ст. 28 КК розрізняє три різновиди вчинення злочину групою осіб: 1) вчинення злочину групою осіб-виконавців без попередньої змови між собою (ч. 1 ст. 28 КК), 2) вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 28 КК) і 3) вчинення злочину організованою групою (ч. 3 ст. 28 КК). І якщо буквально тлумачити положення ст. 258³ КК, то виходить, що створення будь-якої групи підпадає під ознаки цієї статті. Однак така ситуація протирічить усій системі Кримінального кодексу України, оскільки відповідно до його положень окремі криміналізації можуть підлягати лише організовані злочинні угруповання, а в іншому випадку готування до злочину буде тягнути більш суворе покарання, ніж саме вчинення злочину. Так, відповідно до ч. 2 ст. 258 КК за терористичний акт, вчинений за попередньою змовою групою осіб, передбачено покарання у виді позбавлення волі строком від семи до дванадцяти років, а лише за попередню змову групи осіб про вчинення у майбутньому терористичного акту санкція ст. 258³ КК встановлює покарання у виді позбавлення волі строком від восьми до п'ятнадцяти років. Вочевидь тому у науковій і навчальній літературі, а також науково-практичних коментарях постійно звертається увага на те, що під терористичною групою належить розуміти внутрішньо стійке об'єднання трьох або більше осіб, яке було попередньо утво-

рено з метою вчинення ряду терористичних злочинів або тільки одного, який потребує ретельної довгострокової підготовки¹. Таким чином, під терористичною групою слід розуміти лише організовану групу та здійснити у цьому зв'язку відповідні зміни до цієї статті КК України.

Також вважається недоцільним у ст. 258³ КК як ознаки цього складу злочину передбачати «а так само організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації», оскільки суспільна небезпечність сприяння значно нижча за створення, керування чи участь, а тому не повинна охоплюватися ознаками цієї статті. Тим більше, що в Кодексі вже є склад злочину (ст. 258⁴ КК), який передбачає відповідальність за сприяння вчиненню терористичного акту, який треба лише вдосконалити і відповідно до вимог Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму термін «терористичного акту» замінити на термін «терористичного злочину».

У статті 258⁵ КК криміналізоване фінансування тероризму, однак з тексту статті неможливо зрозуміти, чи підпадає під ознаки цього складу злочину фінансування будь-яких терористичних діянь, як криміналізованих, так і некриміналізованих, чи тільки фінансування терористичних злочинів, а це потребує певного вдосконалення конструкції цієї статті.

Отже, усунення вказаних недоліків і суперечностей у чинному кримінальному законодавстві України сприятиме підвищенню ефективності боротьби з тероризмом. Проте законодавчі норми, які спрямовані на боротьбу з тероризмом, мають місце не тільки у кримінальному законі, а й в інших галузях законодавства, при цьому останні потребують не меншої уваги щодо їх удосконалення та узгодженості між собою та з кримінально-правовими нормами.

¹ Див., наприклад: Тихий, В. П. Відповідальність за злочини проти громадської безпеки [Текст] : наук.-практ. комент. / В. П. Тихий. – К. : НКЦ СБ України, 2007. – С. 39; Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України [Текст] / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К. : Дакор, 2008. – С. 917; Проблеми систематизації та комплексного розвитку антитерористичного законодавства України [Текст] : монографія / В. С. Зеленецький, В. П. Ємельянов, В. Я. Настюк та ін. ; за заг. ред. В. С. Зеленецького та В. П. Ємельянова. – Х. : Право, 2008. – С. 55; Кримінальне право України. Особлива частина [Текст] : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2015. – С. 299.

Основним міжгалузевим законом, який безпосередньо спрямований на протидію тероризму, безумовно, є Закон України «Про боротьбу з тероризмом». У цьому Законі містяться визначення основних понять і категорій, що характеризують тероризм, а також коло прав і обов'язків суб'єктів антитерористичної діяльності. Цей Закон є вагомим внеском у налагодження ефективної протидії тероризму, однак деякі його положення також потребують певного вдосконалення.

Так, у ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» поняття терористичної діяльності визначається так:

«терористична діяльність – діяльність, яка охоплює:

планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів;

підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях;

організація незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах;

вербування, озброєння, підготовку та використання терористів;

пропаганду і поширення ідеології тероризму;

фінансування та інше сприяння тероризму»¹.

Основний недолік наведеного законоположення у тому, що визначення терористичної діяльності тут здійснюється шляхом використання вкрай вузького поняття «терористичний акт», який за своїм змістом (відповідно до цього ж Закону) охоплює лише ті діяння, що передбачені ст. 258 КК. Якщо буквально тлумачити зазначене законоположення, то виходить, що вся боротьба з тероризмом – це протидія лише терористичним актам, тобто тероризму у вузькому розумінні. Що ж стосується інших терористичних злочинів, а тим більше некриміналізованих видів терористичної діяльності, то таким визначенням терористичної діяльності вони взагалі виводяться за межі дії цього Закону, тому складається враження, що держава не має можливості на підставі цього Закону вести боротьбу з будь-якими іншими терористичними діями, крім терористичних актів. Щоб усунути вказані протиріччя, необхідно як при визначенні терористичної ді-

¹ Про боротьбу з тероризмом [Електронний ресурс] : Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

яльності, так і при визначенні інших положень цього Закону вузький термін «терористичний акт» замінити більш широкими за змістом термінами, наприклад, такими як «терористичне діяння», «терористичні прояви», «терористичні злочини», «тероризм», тим більше, що переважно саме така термінологія використовується в Положенні про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України, а також у тих законах та інших нормативно-правових актах, що регулюють діяльність суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом.

Крім того, деякі положення ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» вступають у протиріччя з основоположними законодавчими канонами Кримінального кодексу України. Зокрема, у Законі вказується, що терористична організація – це стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке створене з метою здійснення терористичної діяльності, тоді як у ч. 4 ст. 28 КК вказується, що злочин визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше). Стійке об'єднання трьох і більше осіб згідно з ч. 3 ст. 28 КК називається організованою групою, визначення якої у ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» чомусь взагалі не надається. Тому вважається за необхідне вказані положення Закону привести у відповідність зі ст. 28 КК і з урахуванням положень цієї статті КК надати у ст. 1 Закону визначення терористичної групи, організованої терористичної групи та терористичної організації.

Суттєві протиріччя виявляються при зіставленні статей 19, 20 і 21 Закону України «Про боротьбу з тероризмом». Справа в тому, що статті 19 і 20 розміщені у розділі IV цього Закону, який має назву «Відшкодування шкоди, заподіяної терористичним актом. Соціальна реабілітація осіб, які постраждали від терористичного акту». Відповідно у ст. 19 йдеться про відшкодування шкоди, заподіяної терористичним актом, а у ст. 20 – про соціальну реабілітацію осіб, які постраждали від терористичного акту. При цьому у ч. 2 ст. 20 Закону вказується, що соціальна реабілітація осіб, які постраждали від терористичного акту, а також осіб, зазначених у ст. 21 цього Закону, провадиться за рахунок коштів Державного бюджету України. Але ст. 21, про яку йдеться у ч. 2 ст. 20 Закону, міститься у розділі V, який має назву «Правовий і соціальний захист осіб, які беруть

участь у боротьбі з тероризмом». Отже, зіставлення положень цих розділів Закону одразу ж виявляє їх неузгодженість, оскільки в цих розділах використовуються різні за змістом та обсягом поняття – «терористичний акт» і «тероризм». Виходить, що у розділі V Закону йдеться про правовий і соціальний захист від будь-яких терористичних дій, які охоплюються поняттям «тероризм у найбільш широкому розумінні», тоді як у розділі IV йдеться про захист потерпілих лише від одного з різновидів терористичних злочинів – терористичного акту, тобто діяння, яке охоплюється поняттям «тероризм у вузькому розумінні», що створює неможливість відшкодування шкоди та соціальної реабілітації осіб, які постраждали від інших терористичних злочинів. Вважаємо, що така явна неузгодженість між розділами Закону є результатом елементарної технічної помилки, пов'язаної з неточним та некоректним використанням відповідних термінів, і цю помилку можна усунути шляхом зміни у назві розділу IV та у статтях 19 і 20 Закону терміна «терористичний акт» на термін «терористичний злочин».

Суперечливою є також термінологія, яка має місце у ст. 24 Закону і встановлює підстави відповідальності організації за терористичну діяльність, оскільки у назві статті та у ч. 3 ст. 24 використовується найбільш широкий термін – «терористична діяльність», однак у ч. 1 ст. 24, навпаки, міститься вкрай вузький термін – «терористичний акт» і мова йде про таке: «Організація, відповідальна за вчинення терористичного акту і визнана за рішенням суду терористичною, підлягає ліквідації, а її майно конфіскується». Отже, незрозуміло, чи може організація визнаватися терористичною, якщо вона відповідальна за вчинення не терористичного акту, а будь-яких інших терористичних діянь. З метою усунення вказаних протиріч необхідно у ч. 1 ст. 24 Закону термін «терористичного акту» змінити на термін «терористичної діяльності».

РОЗДІЛ 4

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Проведене вивчення антитерористичного законодавства України переконує у необхідності вдосконалення як кримінального законодавства, так й інших правових джерел, що містять норми, спрямовані на протидію тероризму.

У першу чергу, потребує вдосконалення кримінально-правова складова антитерористичного законодавства з метою досягнення відповідності між ознаками складів злочинів та притаманними терористичним злочинам властивостями, бо ознаки складів злочинів мають більш чітко і повно відбивати сутнісні риси терористичних діянь як явищ реальної дійсності.

Відомо, що терористичні злочини, особливо такі, як терористичний акт, а також інші злочини терористичної спрямованості, – це складні, багатооб’єктні та полінаслідкові злочини. «Складна дія, – вказує М. І. Панов, – характеризується тим, що вона складається з декількох актів поведінки людини, кожен з яких, взятий окремо, ізольовано, може бути визнаний простою дією. Однак, на відміну від останнього, акти поведінки, що входять у складну дію як складені її елементи, через їх внутрішню єдність і нерозривний зв’язок самостійного значення в межах цієї дії не мають. Кожен із цих актів має відповідну мету і об’єкт злочину. Поєднання актів поведінки в складній дії може мати різний характер. Іноді складна дія включає декілька різнорідних дій, які знаходяться між собою у співвідношенні координації. Одна з них “забезпечує” здійснення іншої дії і носить стосовно цієї основної дії допоміжний характер. Причому “допоміжна дія” виступає у такому разі способом здійснення основної дії, наприклад, насильство чи погроза застосування насильства при розбої»¹.

¹ Панов, Н. И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность [Текст] : монография / Н. И. Панов. – Харьков : Вища шк., 1982. – С. 12.

Отже, на підставі наведеного М. І. Пановим прикладу розбою цілком зрозуміло, що розбій у реальній дійсності є складним злочином, у якому дві взаємопов'язані дії – 1) небезпечне для життя чи здоров'я особи насильство чи погроза таким і 2) дія, спрямована на заволодіння чужим майном, – знаходяться між собою у співвідношенні координації, де одна дія (насильство або погроза таким) є допоміжною дією, а інша дія (спрямована на заволодіння чужим майном) – основною дією, при цьому об'єкт допоміжної дії є додатковим обов'язковим, а об'єкт основної дії – основним безпосереднім об'єктом.

Саме такими складними злочинами в реальній дійсності є терористичні акти та інші злочини терористичної спрямованості, які також складаються з основної та допоміжної дії, що знаходяться між собою у співвідношенні координації, де одна дія (спрямоване на залякування населення насильство або погроза таким) є допоміжною дією, яка повинна забезпечити здійснення основної дії – спонукання адресатів впливу до прийняття вигідних для терористів рішень. Взяті окремо, ізольовано ці дії, як було показано вище, можуть розглядатися як самостійні злочини і кваліфікуватися за окремими складами злочинів. Дійсно, спрямований на залякування людей вибух без мети впливу на когось є хуліганством з особливо кваліфікуючими обставинами, а спонукання адресатів впливу до прийняття вигідних для винних осіб рішень без наявності залякування населення кваліфікується в залежності від характеру вимог як вимагання або насильство чи погрози щодо представника влади, правоохоронного органу, судді, захисника тощо. Тобто ці дві дії лише тоді матимуть терористичний характер, коли будуть здійснюватися у взаємозв'язку та взаємообумовленості, і саме це повинно знаходити відображення у відповідному складі злочину.

Що стосується об'єктів злочинів терористичної спрямованості, то фактично об'єктом допоміжної дії є громадська безпека, а основним об'єктом виступають різноманітні явища реальної дійсності, в недоторканості яких зацікавлені адресати впливу. «Суспільна небезпечність, – зазначає В. Ф. Антипенко, – не може бути основним об'єктом тероризму ... Залякування у тероризмі ... виступає не самоціллю, а засобом досягнення мети впливу на основний об'єкт, цим реалізується спонукання відповідних осіб до вигідних для терористів

рішень. Основним же об'єктом у тероризмі є національні та наднаціональні інститути (в їх різноманітних варіантах), посягаючи на які через дію на безпосередній об'єкт винні особи досягають або прагнуть досягнути головної мети порушення їх недоторканості»¹.

Принципово погоджуючись з такою аргументацією, водночас слід констатувати, що в умовах тієї системи Особливої частини КК, яка має місце у чинному Кримінальному кодексі України, віднесення складу терористичного акту до злочинів проти громадської безпеки є цілком виправданим з позиції законодавчої техніки. На користь такого висновку свідчать такі обставини. По-перше, поміняти місцями у складі терористичного акту фактично основний і додатковий об'єкти необхідно тому, що при тій ситуації, коли як безпосередній об'єкт виступають різноманітні національні та наднаціональні інститути, спосіб посягання на них шляхом порушення громадської безпеки є єдиною загальною властивістю цих злочинів, яку можна «винести за дужки» та сформулювати самостійний склад злочину. По-друге, терористичні прояви частіше за все відрізняються загальнонебезпечним способом посягання, тому нерідко той об'єкт, на який терористи посягають шляхом порушення громадської безпеки, не йде ні в яке порівняння з громадською безпекою і найбільш тяжкі наслідки настають саме в результаті посягання на громадську безпеку, тоді як фактично основному об'єкту часом реальної шкоди не завдається. По-третє, включення складу терористичного акту в якийсь інший розділ, що містить, наприклад, склади злочинів проти основ національної безпеки чи проти миру та безпеки людства, призведе до штучного підвищення суспільної небезпечності тих злочинів, які на ці об'єкти не посягали.

Фактично основний і додатковий об'єкти терористичного акту та ознаки цих об'єктів, що містяться у відповідному складі злочину, будуть співпадати тільки у тому випадку, якщо буде передбачений в Особливій частині КК окремий розділ, що містить склади терористичних злочинів. Однак тут слід мати на увазі, якщо у цьому розділі так званий базовий склад злочину залишиться з тими ж ознаками, що були у складі терористичного акту, це неминуче призведе до необхідності постійно доповняти цей розділ новими складами злочинів

¹ Антипенко, В. Ф. Поняття тероризму (кримінально-правове визначення) [Текст] / В. Ф. Антипенко // Право України. – 1999. – № 2. – С. 93.

терористичної спрямованості, тобто дублювати існуючі в інших розділах склади злочинів, про що, як показано раніше, свідчать положення глави XXXVIII КК Грузії.

Щоб уникнути такої ситуації, необхідно ознаки базового складу злочину у цьому окремому розділі розширити до змісту ознак видового складу злочинів терористичної спрямованості. Це дозволить, по-перше, уникнути зайвого дублювання кримінально-правових норм, по-друге, кваліфікувати всі злочини терористичної спрямованості за цим складом злочину, а не за різними статтями КК, і лише у тих випадках, коли злочини не будуть мати терористичної спрямованості, вони кваліфікуватимуться за відповідними статтями, що містяться в інших розділах Особливої частини КК. Саме такий підхід до конструкції базового складу терористичних злочинів має місце у низці кодексів зарубіжних держав.

Так, відповідно до ст. 88 («Тероризм») Кримінального закону Республіки Латвія під ознаки цього складу злочину підпадають вчинення вибуху, підпалу, застосування ядерної, хімічної, біологічної, бактеріологічної, токсичної та іншої зброї масового знищення, розповсюдження епідемій чи епізоотій, скоєння масового отруєння, викрадення людини, захоплення заручників, угону повітряного, наземного чи морського транспортного засобу, а так само інших дій, якщо вони спрямовані на залякування населення або вчинюються з метою спонукання держави, її установ чи міжнародних організацій здійснити будь-які дії або утриматися від них¹.

У ст. 237 («Терористичний злочин») Пенітенціарного кодексу Естонії ознаки базового складу злочину охоплюють вчинення злочину проти міжнародної безпеки, проти особи, що створює небезпеку для життя чи здоров'я людини, злочину проти навколишнього середовища, злочину проти іноземної держави чи міжнародної організації або загальнонебезпечного злочину, виробництво, розповсюдження чи використання забороненої зброї, незаконне захоплення майна, пошкодження чи знищення майна у значному розмірі, втручання у комп'ютерні системи чи перешкоджання їх функціонуванню, а так само погроза вчиненням зазначених дій, якщо вони вчинені з метою змусити державу або міжнародну організацію здійснювати

¹ Criminal Law of Republic of Latvia (English version) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legislationline.org>.

чи не здійснювати будь-які дії, або серйозно порушити чи знищити систему політичного, конституційного, економічного чи суспільного устрою держави, або серйозно порушити чи знищити діяльність міжнародної організації, або серйозно залякати населення¹.

Стаття 255 («Акт тероризму») КК Республіки Казахстан у ч. 1 відображає ті положення, які характеризують терористичний акт, у частинах 2 і 3 передбачає кваліфікуючі й особливо кваліфікуючі ознаки щодо діянь, зазначених у ч. 1 цієї статті, а у ч. 4 ст. 255 КК установлюється відповідальність і за інші злочини терористичної спрямованості, а саме: «Замах на життя людини, вчинений з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, або впливу на прийняття рішень державними органами Республіки Казахстан, іноземною державою чи міжнародною організацією, провокації війни або ускладнення міжнародних відносин, як і замах на життя державного чи громадського діяча, вчинений в тих же цілях, а також з метою припинення його державної або іншої політичної діяльності чи з помсти за таку діяльність, або замах на життя людини, поєднаний з нападом або організації, що користуються міжнародним захистом, будинки, спорудження, захопленням заручників, будинків, споруджень, засобів зв'язку, угоном, як і з захопленням повітряного або водного судна, залізничного рухомого складу або іншого громадського транспорту»².

У ст. 359 («Акт тероризму стосовно державного чи громадського діяча») КК Республіки Білорусь встановлюється відповідальність за вбивство державного чи громадського діяча, насильство щодо нього, захоплення і (або) утримання його як заручника, викрадення і (або) позбавлення його волі, вчинені у зв'язку з його державною чи громадською діяльністю з метою впливу на прийняття рішень органами влади, або перешкоджання політичній чи іншій громадській діяльності, або залякування населення, або дестабілізації громадського порядку³.

¹ Пенитенциарный кодекс Эстонии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.juristaitab.ee>.

² Уголовный кодекс Республики Казахстан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://online.zakon.kz>.

³ Уголовный кодекс Республики Беларусь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://etalonline.by>.

Хоча зазначені склади злочинів викликають такі ж зауваження, що й склад, передбачений ст. 258 КК України, оскільки в них ознаки, які характеризують терористичний характер діянь, також перелічені в альтернативному порядку, не визначені у взаємозв'язку, однак сам підхід щодо встановлення ознак акту тероризму шляхом охоплення ознак як терористичного акту, так й інших злочинів терористичної спрямованості, вважається цілком прийнятним.

Таким чином, вважаємо за доцільне передбачити у КК України базовий склад терористичних злочинів під назвою «Акт тероризму» з таким змістом диспозиції статті: *«Акт тероризму, тобто вчинення або погроза вчинення вибуху, підпалу, отруєнь, затоплень, посягання на життя, викрадення людини, захоплення заручника, транспортного засобу, установ, підприємств, радіоактивних матеріалів або інших суспільно небезпечних діянь, що спрямовані на залякування населення з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади України чи інших держав, міжнародними організаціями, об'єднаннями громадян, фізичними або юридичними особами»*.

Крім того, необхідно передбачити низку складів терористичних злочинів, котрі, як би мовити, «обслуговують» цей базовий склад злочину, і з урахуванням усунення вищезгаданих недоліків, що мають місце у статтях 258¹–258⁵ КК України, встановити ознаки цих складів злочинів.

Отже, у складі злочину, що передбачає відповідальність за втягнення у вчинення терористичного злочину, щоб він не конкурував зі складом, який встановлює відповідальність за сприяння терористичній діяльності, доцільно вказати на декілька форм залучення особи, хоча по суті всі вони є лише різновидами втягнення, і сформулювати диспозицію цієї статті таким чином: *«Втягнення особи у вчинення терористичного злочину, а так само вербування чи використання особи з цією метою»*.

У складі злочину, що передбачає відповідальність за публічні заклики до вчинення терористичних діянь, з урахуванням зарубіжного досвіду законотворення доцільно встановити також відповідальність за публічне виправдання тероризму і викласти диспозицію цієї статті у такій редакції: *«Публічні заклики до вчинення терористичного злочину або публічне виправдання тероризму, а так само розповсю-*

дження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів такого змісту».

Також останнім часом у низці кримінальних кодексів зарубіжних країн окремо встановлюється відповідальність за пропаганду і поширення ідеології тероризму. У цьому зв'язку у науковій літературі іноді пропонується ознаками пропаганди і поширення ідеології тероризму доповнити склад злочину, що передбачає відповідальність за публічні заклики до вчинення терористичних дій¹. Але навряд чи доцільно таке об'єднання в одному складі злочину практично різних за своїми об'єктивними властивостями терористичних діянь. Тому пропонуємо передбачити в КК України окремий склад злочину з такими ознаками: *«Пропаганда і поширення ідеології тероризму або розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів такого змісту, а так само ввезення на територію України чи транзит через її територію, або вивіз за її межі матеріалів, в яких пропагується ідеологія тероризму».*

Водночас потребує врахування та обставина, що відповідно до ст. 7 Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму відповідальність за навчання терористичному злочину необхідно встановлювати у самостійній статті кримінального закону. Зокрема, у ст. 7 Конвенції пояснюється: «Для цілей цієї Конвенції термін “навчання терористичній діяльності” означає надання інструкцій стосовно виготовлення або використання вибухових речовин, вогнепальної чи іншої зброї або шкідливих чи небезпечних речовин або стосовно інших специфічних методів чи способів для вчинення або сприяння вчиненню терористичного злочину зі знанням того, що навички, які надаються, призначені для використання з цією метою»². На підставі цього пропонуємо доповнити КК України відповідним складом злочину такого змісту: *«Навчання терористичній діяльності, передбаченій цим Кодексом».*

У складі злочину, що передбачає відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації, слід уточнити, про

¹ Епель, О. В. Кримінальна відповідальність за публічні заклики до вчинення терористичного акту [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / О. В. Епель ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2011. – С. 16.

² Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

які саме групи з перелічених у ст. 28 КК України тут ідеться, оскільки чинна редакція припускає, що будь-яке об'єднання осіб підпадає під ознаки цього складу злочину. Але це занадто поширює дію цієї статті та породжує протиріччя у кримінальному законодавстві. Тому цей склад злочину необхідно доповнити чіткою вказівкою про те, що тут ідеться лише про організовані терористичні групи. Крім того, необхідно виключити з диспозиції цієї статті КК слова «а так само організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації», оскільки суспільна небезпечність сприяння значно нижча за власне створення, керування чи участь, і тому сприяння не повинне підпадати під цю ж саму санкцію статті, яка, у свою чергу, не повинна перевищувати ті санкції, що містяться у базовому складі злочину. Тому вважаємо за доцільне викласти диспозицію цієї статті таким чином: *«Створення **організованої** терористичної групи чи терористичної організації, керівництво такою групою чи організацією або участь у ній»*.

Що ж стосується організаційного чи іншого сприяння створенню або діяльності організованої терористичної групи чи терористичної організації, то ознаки таких діянь можуть повністю охоплюватися межами статті, що встановлюватиме відповідальність за різноманітні види *сприяння вчиненню терористичного злочину*.

У статті, що передбачає відповідальність за фінансування тероризму, цілком зайвим є згадування про фінансування ще конкретних видів терористичних злочинів, бо цим переліком терористичні злочини не вичерпуються, до того ж цей перелік повністю охоплюється початковим текстом диспозиції ст. 258⁵ КК більш широкого змісту. В той же час чомусь не надане у ст. 258⁵ КК поняття саме фінансуванню тероризму, яке чітко визначено у ст. 2 Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму, відповідно до якої будь-яка особа чинить злочин за змістом цієї Конвенції, якщо вона будь-якими методами, прямо чи опосередковано, незаконно та умисно надає активи або здійснює їх збір з наміром, щоб вони використовувались, або при усвідомленні того, що вони будуть використані, повністю чи частково, для вчинення терористичних злочинів¹. Чітке визначення термінів, які мають відношення до цієї проблематики, надається також

¹ Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

у ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Зокрема, у ч. 1 ст. 1 цього Закону вказується таке:

«У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

1) активи – кошти, майно, майнові і немайнові права;

<...>

50) фінансування тероризму – надання чи збір будь-яких активів з усвідомленням того, що їх буде використано повністю або частково:

для будь-яких цілей окремим терористом, терористичною групою чи терористичною організацією;

для організації, підготовки і вчинення окремим терористом, терористичною групою чи терористичною організацією визначеного Кримінальним кодексом України терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, створення терористичної групи чи терористичної організації, сприяння вчиненню терористичному акту, провадження будь-якої іншої терористичної діяльності, а також спроба вчинення таких дій»¹.

При цьому слід мати на увазі, що цей Закон спрямований на запобігання та протидію будь-яким терористичним діянням, як криміналізованим, так і некриміналізованим, а тому у статті кримінального закону необхідно прямо вказати, що тут ідеться про відповідальність за фінансування саме терористичних злочинів. В іншому випадку буде виходити, що можна притягати до кримінальної відповідальності за фінансування тих діянь, які ще самі не криміналізовані. У зв'язку з цим здається за доцільне викласти диспозицію статті, що передбачає відповідальність за фінансування тероризму, у такій редакції: *«Фінансування тероризму, тобто надання чи збір активів особою, яка усвідомлювала, що це може бути використано повністю або частково для підготовки та вчинення терористичного злочину»*.

Останнім часом у зв'язку з підписанням Україною Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму ви-

¹ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [Електронний ресурс] : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1702-VII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

никає питання про криміналізацію виїзду за кордон з терористичною метою¹. При цьому слід зауважити, що такого роду склад злочину вже має місце, наприклад, у ст. 237⁴ Пенітенціарного кодексу Естонії, який встановлює відповідальність за зловмисне проникнення в Естонську Республіку, здійснене з метою вчинення іншого злочину проти держави (терористичні злочини цей Кодекс відносить до злочинів проти держави)². Різниця в тому, що у ст. 4 Додаткового протоколу йдеться про виїзд за кордон з терористичною метою, а в ст. 237⁴ ПК Естонії – про в'їзд з такою метою. У цьому зв'язку вважаємо за необхідне встановлювати відповідальність як за в'їзд в Україну, так і за виїзд за кордон, і сформулювати диспозицію нової статті таким чином: *«В'їзд в Україну або виїзд за кордон з метою вчинення терористичних злочинів»*.

З урахуванням викладеного здається доцільним скласти терористичних злочинів, що містяться у статтях 258–258⁵ КК України, включити з розділу IX «Злочини проти громадської безпеки» і передбачити всі склади терористичних злочинів в новому окремому розділі XXI «Терористичні злочини». Хоча запропонована назва нового розділу дещо нетрадиційна для чинного КК України, оскільки не починається зі слів «Злочини проти ...» чи «Злочини у сфері ...», однак це не суперечить ані історичній традиції, бо в українських Кодексах 1922, 1927, 1960 років мали місце глави з такими назвами, як «Державні злочини», «Господарські злочини», «Службові злочини», «Військові злочини» тощо, ані чинному КК, бо у назві розділу XIX Особливої частини КК в дужках вказано «Військові злочини». Тому і назва запропонованого розділу XXI «Терористичні злочини» також має право на існування. Всі склади злочинів у цьому розділі вважаємо за доцільне передбачити за такими номерами та назвами статей:

Стаття 448. Акт тероризму;

Стаття 449. Втягнення у вчинення терористичного злочину;

Стаття 450. Навчання терористичному злочину;

¹ Ємельянов, В. П. Питання імплементації в українське кримінальне законодавство міжнародно-правових норм щодо запобігання тероризму [Текст] / В. П. Ємельянов, А. В. Коростилєнко // Правове забезпечення оперативно-службової діяльності: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару, 27 трав. 2016 р. / редкол.: С. О. Гриненко (голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2016. – Вип. 7. – С. 128–131.

² Пенитенциарный кодекс Эстонии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.juristaitab.ee>.

Стаття 451. Пропаганда і поширення ідеології тероризму;

Стаття 452. Публічні заклики до вчинення терористичного злочину або публічне виправдання тероризму;

Стаття 453. Створення організованої терористичної групи чи терористичної організації;

Стаття 454. В'їзд в Україну або виїзд за кордон з терористичною метою;

Стаття 455. Фінансування тероризму;

Стаття 456. Сприяння вчиненню терористичного злочину.

Це дозволить, по-перше, усунути наявні у чинному КК України суперечності, коли злочини терористичної спрямованості кваліфікуються за тими статтями КК, що передбачають відповідальність не тільки за такі злочини і містяться у різних розділах Особливої частини КК, по-друге, чітко визначити коло завдань і повноважень органів, які здійснюють боротьбу з тероризмом, оскільки всі передбачені у цьому розділі злочини будуть відповідно до ст. 216 КПК України підслідні слідчим органів безпеки; по-третє, чітко окреслити межі інших складових антитерористичного законодавства.

До інших складових антитерористичного законодавства, як уже було зазначено, відноситься система норм, спрямованих на протидію та запобігання тероризму, що містяться у міжгалузевих законах, відповідних галузях законодавства, а також у законодавчих та інших нормативних актах, що визначають завдання та повноваження суб'єктів боротьби з тероризмом.

Основним міжгалузевим законом, який безпосередньо спрямований на протидію та запобігання тероризму, безумовно, є Закон України «Про боротьбу з тероризмом», тому вдосконалення його положень має важливе значення.

Перш за все треба вдосконалити надане у ст. 1 Закону визначення тероризму, де воно надане таким чином: «Тероризм – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не повинних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей»¹. Як бачимо, це визначення складається з переліку деяких

¹ Про боротьбу з тероризмом [Електронний ресурс] : Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

конкретних діянь та жодним чином не пов'язаних між собою альтернативних ознак. У результаті таке визначення тероризму виявилось, з одного боку, занадто широким, оскільки під нього підпадають не тільки злочини терористичної спрямованості, а й будь-які насильницькі злочини або погрози такими, а з другого боку, ним не охоплюються інші види терористичної діяльності (вербування, озброєння, підготовка та використання терористів, пропаганда і поширення ідеології тероризму, фінансування або інше сприяння тероризму тощо), у зв'язку з чим це визначення не відповідає визначенню терористичної діяльності, яке має місце у цій же ст. 1 Закону. Тому визначення тероризму за своїми ознаками повинним бути адекватним категорії «терористична діяльність» і відповідати сукупності істотних властивостей тероризму як явища реальної дійсності.

У підсумку, вважаємо оптимальним для ст. 1 Закону таке визначення тероризму: *«Тероризм – це суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому застосуванні насильства чи погрози таким і спрямована на залякування населення з метою впливу на прийняття рішень органами державної влади України чи інших держав, міжнародними організаціями, об'єднаннями громадян, фізичними або юридичними особами, а також організаційне, матеріальне або інше сприяння такій діяльності».*

При цьому немає необхідності містити в Законі визначення конкретних видів тероризму – технологічного, міжнародного, ядерного, комп'ютерного, військового, екологічного, біологічного, повітряного, космічного, морського, лісового тощо, бо їх досить багато і це має не законодавче, а лише кримінологічне значення.

Також немає необхідності при визначенні фінансування тероризму надавати перелік декількох конкретних терористичних злочинів, бо це є зайвою деталізацією, яка лише перевантажує законодавче визначення фразами, котрі не містять ніякої важливої інформації. У цьому зв'язку пропонуємо як у ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», так і в п. 50 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» таке визначення: *«Фінансування тероризму – надання чи збір активів будь-якого роду з усвідомленням того, що їх буде використано повністю або частково окремим те-*

рористом, терористичною групою чи терористичною організацією для підготовки та вчинення терористичного діяння».

Водночас у ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» необхідно надати визначення поняттю «активи», а також привести у відповідність з положеннями ст. 28 КК України визначення терористичної групи, організованої терористичної групи та терористичної організації. При цьому в тексті Закону у всіх випадках вузький за змістом термін «терористичний акт» необхідно замінити відповідними термінами більш широкого змісту, наприклад, такими як «терористичне діяння», «терористичне посягання», «терористичний прояв», «терористичний злочин», «терористична діяльність».

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження антитерористичного законодавства України, результати якого тут викладені, дозволяє сформулювати такі загальні висновки та пропозиції.

1. Тероризм – це складне, багатовимірне та багаторівневе явище дійсності, тому дати визначення тероризму за допомогою переліку конкретних діянь, в яких може виявлятися терористична спрямованість, або за допомогою переліку альтернативно визначених ознак не вбачається за можливе. Навпаки, тероризму можна дати виважене визначення лише шляхом встановлення системи взаємопов'язаних ознак, які у своїй нерозривній єдності характеризують його специфіку. Такими ознаками є: вчинення або погроза вчинення суспільно небезпечних діянь, спрямованих на залякування населення з метою впливу на прийняття рішень органами державної влади України чи інших держав, міжнародними організаціями, об'єднаннями громадян, фізичними або юридичними особами, а також організаційне, матеріальне або інше сприяння зазначеним діям.

2. Визначення загальних категорій і понять, що містяться в чинному антитерористичному законодавстві, а також ознаки складів злочинів, передбачених у Кримінальному кодексі України, повинні відповідати сутнісним властивостям терористичних діянь, а також міжнародно-правовим стандартам, але антитерористичне законодавство України в цьому плані є недосконалим, неузгодженим та суперечливим.

3. З метою усунення виявлених недоліків здається доцільним всі склади терористичних злочинів передбачити в окремому розділі Особливої частини КК України під назвою «Терористичні злочини», а також вдосконалити формулювання в інших законодавчих актах, для чого прийняти відповідний Закон України «Про внесення змін і доповнень до законодавства України щодо протидії тероризму», проект якого надається у Додатку.

ДОДАТОК

ПРОЕКТ

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення змін і доповнень до законодавства України щодо протидії тероризму

З метою вдосконалення законодавства з питань протидії тероризму Верховна Рада України постановляє:

І. Внести до Кримінального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25–26, ст. 131) такі зміни і доповнення:

1. Статті 258–258⁵ виключити.

2. Доповнити Особливу частину Кодексу розділом XXI такого змісту:

Розділ XXI ТЕРОРИСТИЧНІ ЗЛОЧИНИ

Стаття 448. Акт тероризму

1. Акт тероризму, тобто вчинення або погроза вчинення вибуху, підпалу, отруєнь, затоплень, посягання на життя, викрадення людини, захоплення заручника, транспортного засобу, установ, підприємств, радіоактивних матеріалів або інших суспільно небезпечних діянь, що спрямовані на залякування населення з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади України чи інших держав, міжнародними організаціями, об'єднаннями громадян, фізичними або юридичними особами, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони призвели до заподіяння значної майнової шкоди чи інших тяжких наслідків, –

караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, що призвели до загибелі людини, –

караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі з конфіскацією майна або без такої.

4. Особа звільняється від кримінальної відповідальності за діяння, передбачене частиною першою цієї статті в частині погрози вчинення акту тероризму, якщо вона до повідомлення їй про підозру у вчиненні нею злочину добровільно повідомила правоохоронний орган про цей злочин, сприяла його припиненню або розкриттю, у разі якщо внаслідок цього і вжитих заходів було відвернено небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо в її діях немає складу іншого злочину.

Стаття 449. Втягнення у вчинення терористичного злочину

1. Втягнення особи у вчинення терористичного злочину, а так само вербування чи використання особи з цієї метою –

караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з конфіскацією майна або без такої.

2. Ті самі дії, вчинені щодо двох чи більше осіб або з використанням уразливого стану особи, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, –

караються позбавленням волі на строк від чотирьох до семи років з конфіскацією майна або без такої.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені із застосуванням чи погрозою застосування насильства або щодо неповнолітнього, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої.

Стаття 450. Навчання терористичному злочину

1. Навчання терористичній діяльності, передбаченій цим Кодексом, –

карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років з конфіскацією майна або без такої.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або щодо двох чи більше осіб, або службовою особою з використанням службового становища, –

караються позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років з конфіскацією майна або без такої.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені із застосуванням чи погрозою застосування насильства або щодо неповнолітнього, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої.

Стаття 451. Пропаганда і поширення ідеології тероризму

1. Пропаганда і поширення ідеології тероризму або розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів такого змісту, а так само ввезення на територію України чи транзит через її територію, або вивіз за її межі матеріалів, в яких пропагується ідеологія тероризму, –

караються позбавленням волі на строк до трьох років з конфіскацією майна або без такої.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, –

караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з конфіскацією майна або без такої.

Стаття 452. Публічні заклики до вчинення терористичного злочину або публічне виправдання тероризму

1. Публічні заклики до вчинення терористичного злочину або публічне виправдання тероризму, а так само розповсюдження, виго-

товлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів такого змісту –

караються виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до двох років з конфіскацією майна або без такої.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або з використанням засобів масової інформації, –

караються позбавленням волі на строк до трьох років з конфіскацією майна або без такої.

Стаття 453. Створення організованої терористичної групи чи терористичної організації

1. Створення організованої терористичної групи чи терористичної організації, керівництво такою групою чи організацією або участь у ній –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

2. Звільняється від кримінальної відповідальності за діяння, передбачене частиною першою цієї статті, особа, крім організатора і керівника організованої терористичної групи чи терористичної організації, яка добровільно повідомила правоохоронний орган про відповідну терористичну діяльність, сприяла її припиненню або розкриттю злочинів, вчинених у зв'язку із створенням або діяльністю такої групи чи організації, якщо в її діях немає складу іншого злочину.

Стаття 454. В'їзд в Україну або виїзд за кордон з терористичною метою

1. В'їзд в Україну або виїзд за кордон з метою вчинення терористичних злочинів –

карається позбавленням волі на строк до трьох років з конфіскацією майна або без такої.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або поєднані з насильством, –

караються позбавленням волі на строк до п'яти років з конфіскацією майна або без такої.

Стаття 455. Фінансування тероризму

1. Фінансування тероризму, тобто надання чи збір активів особою, яка усвідомлювала, що це може бути використано повністю або частково для підготовки та вчинення терористичного злочину, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з конфіскацією майна або без такої.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з корисливих мотивів, або службовою особою з використанням службового становища, або у великому розмірі, –

караються позбавленням волі на строк від восьми до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади та займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені в особливо великому розмірі, або якщо вони призвели до тяжких наслідків, –

караються позбавленням волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади та займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

4. Особа, крім організатора або керівника організованої терористичної групи чи терористичної організації, звільняється від кримінальної відповідальності за дії, передбачені цією статтею, якщо вона добровільно до притягнення до кримінальної відповідальності повідомила про відповідну терористичну діяльність або іншим чином сприяла її припиненню або запобіганню злочину, який вона фінансувала або вчиненню якого сприяла, за умови, що в її діях немає складу іншого злочину.

Примітка. 1. Активами відповідно до цієї статті є кошти, майно, майнові і немайнові права.

2. Фінансування тероризму визнається вчиненим у великому розмірі, якщо розмір фінансового або матеріального забезпечення

перевищує шість тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

3. Фінансування тероризму визнається вчиненим в особливо великому розмірі, якщо розмір фінансового або матеріального забезпечення перевищує вісімнадцять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 456. Сприяння вчиненню терористичного злочину

1. Сприяння вчиненню терористичного злочину – карається позбавленням волі на строк до трьох років з конфіскацією майна або без такої.

2. Те саме діяння, вчинене повторно або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або якщо це призвело до настання тяжких наслідків, –

карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років з конфіскацією майна або без такої.

II. Внести до Кримінального процесуального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88) такі зміни:

1. Викласти абзац перший частини другої статті 216 у такій редакції:

«2. Слідчі органів безпеки здійснюють досудове розслідування злочинів, передбачених статтями 109, 110, 110², 111, 112, 113, 114, 114¹, 201, 265¹, 305, 328, 329, 330, 332¹, 333, 334, 359, 422, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456 Кримінального кодексу України».

III. Внести до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» (Відомості Верховної Ради України, 2003, № 25, ст. 180) такі зміни:

1. Викласти статті 1, 2 і 4 у такій редакції:

«Стаття 1. Визначення основних термінів

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються у такому значенні:

тероризм – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому застосуванні насильства чи погрози таким і спрямована на залякування населення з метою впливу на прийняття рішень органами державної влади України чи інших держав, міжнародними організаціями, об'єднаннями громадян, фізичними або юридичними особами, а також організаційне, матеріальне або інше сприяння такій діяльності;

терористична діяльність – діяльність, яка охоплює:

планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних діянь;

створення терористичних груп чи терористичних організацій, керівництво ними, а так само участь у них чи у вчинюваних ними діяннях;

втягнення у вчинення терористичного діяння, а так само вербування чи використання особи з цією метою;

навчання терористичній діяльності;

підбурювання до вчинення терористичних діянь;

пропаганду і поширення ідеології тероризму;

фінансування та інше сприяння тероризму;

терористичне діяння – той чи інший вид терористичної діяльності;

терористичний злочин – терористичне діяння, за скоєння якого передбачена відповідальність у Кримінальному кодексі України;

терорист – особа, яка бере участь у терористичній діяльності;

терористична група – група з двох і більше осіб, які об'єдналися з метою скоєння терористичного діяння;

організована терористична група – стійке об'єднання трьох і більше осіб, які попередньо згуртувалися для вчинення терористичного злочину (злочинів), об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, відомого всім учасникам групи;

терористична організація – стійке ієрархічне об'єднання декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної терористичної діяльності, у межах якого здійснено розподіл функцій, встановлені певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб під час здійснення терористичної діяльності;

фінансування тероризму – надання чи збір активів будь-якого роду з усвідомленням того, що їх буде використано повністю або частково окремим терористом, терористичною групою чи терористичною організацією для підготовки та вчинення терористичного діяння;

активи – кошти, майно, майнові і немайнові права;

активи, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, – кошти, майно, майнові і немайнові права, що повністю або частково, прямо чи опосередковано належать або перебувають під контролем осіб, що пов'язані з провадженням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції, та активи, які отримані або походять від таких коштів, майна, майнових і немайнових прав, а також інші активи зазначених осіб;

боротьба з тероризмом – діяльність щодо запобігання, припинення, мінімізації наслідків терористичної діяльності;

антитерористична операція – комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на запобігання та припинення терористичних діянь, звільнення заручників, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичних проявів;

район проведення антитерористичної операції – визначені керівництвом антитерористичної операції ділянки місцевості або акваторії, транспортні засоби, будівлі, споруди, приміщення та території чи акваторії, що прилягають до них і в межах яких проводиться зазначена операція;

режим у районі проведення антитерористичної операції – особливий порядок, який може вводитися в районі проведення антитерористичної операції на час її проведення і передбачати надання суб'єктам боротьби з тероризмом визначених цим Законом спеціальних повноважень, необхідних для звільнення заручників, забезпечення безпеки і здоров'я громадян, які опинилися в районі проведення антитерористичної операції, нормального функціонування державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій;

заручник – фізична особа, яка захоплена і (або) утримується з метою спонукання державного органу, підприємства, установи чи орга-

нізації або окремих осіб здійснити якусь дію або утриматися від здійснення якоїсь дії як умови звільнення особи, що захоплена і (або) утримується.

Стаття 2. Правові основи боротьби з тероризмом

Правову основу боротьби з тероризмом становлять Конституція України, Кримінальний кодекс України, цей Закон, інші закони України, Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом, 1977 р., Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників, 1979 р., Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом, 1997 р., Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму, 1999 р., Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму, 2005 р., інші міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Укази і розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, а також інші нормативно-правові акти, що приймаються на виконання законів України.

Стаття 4. Суб'єкти боротьби з тероризмом

Організація боротьби з тероризмом в Україні та забезпечення її необхідними силами, засобами і ресурсами здійснюється Кабінетом Міністрів України у межах його компетенції.

Центральні органи виконавчої влади беруть участь у боротьбі з тероризмом у межах своєї компетенції, визначеної законами та виданими на їх основі іншими нормативно-правовими актами.

Суб'єктами, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом в межах своєї компетенції, є:

Служба безпеки України, яка є головним органом у загальнодержавній системі боротьби з терористичною діяльністю;

Міністерство внутрішніх справ України;

Національна поліція України;

Національна гвардія України;

державний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону;

центральный орган исполнительной власти, что реализует государственную политику в сфере миграции (иммиграции та емиграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції;

центральні органи исполнительной власти, что забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері цивільного захисту;

Міністерство оборони України;

Сили спеціальних операцій Збройних Сил України;

центральный орган исполнительной власти, что реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань;

Управління державної охорони України;

Міністерство фінансів України;

центральный орган исполнительной власти, что реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи;

центральный орган исполнительной власти, что реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

Служба зовнішньої розвідки України;

Міністерство закордонних справ України;

Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України.

До участі у здійсненні заходів, пов'язаних з протидією і запобіганням терористичній діяльності, залучаються у разі необхідності також:

центральні органи исполнительной власти, что забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері охорони здоров'я;

центральні органи исполнительной власти, что забезпечують формування та реалізують державну політику в електроенергетичному, вугільно-промисловому та нафтогазовому комплексах;

центральный орган исполнительной власти, что забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері управління об'єктами державної власності;

центральні органи исполнительной власти, что забезпечують формування та реалізують державну політику у сферах транспорту;

центральні органи исполнительной власти, что забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища;

центральної органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну аграрну політику.

У разі реорганізації або перейменування центральних органів виконавчої влади, перелічених у цій статті, їхні функції у сфері боротьби з тероризмом можуть переходити до їх правонаступників, якщо це передбачено відповідними актами Президента України.

До участі в антитерористичних операціях за рішенням керівництва антитерористичної операції можуть бути залучені з дотриманням вимог цього Закону й інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від підпорядкованості і форми власності, їх посадові особи, а також громадяни за їх згодою.

Координацію діяльності суб'єктів, які залучаються до боротьби з тероризмом, здійснює Антитерористичний центр при Службі безпеки України».

2. Частини другу і дев'яту статті 5 викласти у такій редакції:

«Міністерство внутрішніх справ України спільно з Національною поліцією та Національною гвардією України організує боротьбу з тероризмом шляхом запобігання, виявлення та припинення терористичних посягань; надає Антитерористичному центру при Службі безпеки України необхідні сили і засоби, забезпечує їх ефективне використання під час проведення антитерористичних операцій».

«Міністерство фінансів України спільно з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, та центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, організує боротьбу з тероризмом шляхом здійснення контрольно-дозвільних процедур та проведення заходів для виявлення, аналізу та перевірки фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з фінансуванням тероризму».

3. Доповнити статтю 5 частинами десятою, одинадцятою і дванадцятою такого змісту:

«Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, організує боротьбу з тероризмом шляхом контрольно-дозвільних процедур, аналізу та перевірки особистих документів громадян України, іноземців, біженців та інших категорій мігрантів».

«Міністерство закордонних справ України в операціях з припинення терористичних посягань на осіб та установи, що мають міжнародний захист, надає Антитерористичному центру при Службі безпеки України допомогу у координації дій з відповідними органами зарубіжних країн та міжнародними організаціями, а також вживає заходів щодо забезпечення прав юридичних осіб та громадян України за кордоном у разі їх порушення».

«Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України в установленому порядку та в межах компетенції забезпечує діяльність суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом».

4. У статтях 5, 6, 7, 8, 11, 15, 25 термін «терористичний акт» змінити на термін «терористичне діяння»; у частині шостій статті 5 слова «злочинів терористичної спрямованості» змінити на слова «терористичних злочинів»; у назві розділу IV, назвах і тексті статей 19 і 20 термін «терористичний акт» змінити на термін «терористичний злочин»; у частині першій статті 24 слова «терористичного акту» змінити на слова «терористичної діяльності»; у пунктах 2, 7 і 8 статті 25 слова «терористичних актів чи злочинів терористичної спрямованості» змінити на слова «терористичних діянь».

IV. Внести до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (Відомості Верховної Ради України, 2014, № 50–51, ст. 2057) такі зміни:

1. Викласти пункт 50 частини першої статті 1 у такій редакції:

«Фінансування тероризму – надання чи збір активів будь-якого роду з усвідомленням того, що їх буде використано повністю або частково окремим терористом, терористичною групою чи терористичною організацією для підготовки та вчинення терористичного діяння».

V. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

Наукове видання

Ємельянов В'ячеслав Павлович

**АНТИТЕРОРИСТИЧНЕ ЗАКОНОДАВСТВО:
поняття, система, шляхи вдосконалення**

Монографія

Видається в авторській редакції

Коректор *Н. Ю. Шестьора*
Комп'ютерна верстка *А. Т. Гринченка*

Підписано до друку 31.08.2016.
Формат 60×84 $\frac{1}{16}$. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 5,16. Обл.-вид. арк. 4,39. Вид. № 1499.
Тираж 120 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80а
Тел./факс (057) 716-45-53
Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Виготовлено у друкарні ФОП Леонов
Тел. (057) 717-28-80